

BADANIE MIEJSCA ZDARZENIA

18.1. Pojęcie, cel i zadania badania miejsca zdarzenia

Powzięcie przez organy ścigania wiadomości o zaistnieniu jakiegoś czynu przestępnego nakłada na nie obowiązek podjęcia całego szeregu czynności, zmierzających m. in. do uzyskania jak najobszerniejszego materiału dowodowego, zrekonstruowania przebiegu zdarzenia i zidentyfikowania sprawcy lub sprawców danego czynu. Jedną właśnie z podstawowych czynności temu celowi służących jest tzw. badanie miejsca zdarzenia¹⁵⁴.

Pod tym pojęciem rozumiemy zespół różnorodnych czynności procesowych, pozaprocesowych i technicznych mających na celu uzyskanie maksymalnej ilości informacji o zdarzeniu i jego sprawcy.

Zadaniem owego zespołu czynności jest m. in.:

- 1) udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy mamy do czynienia z przestępstwem, a więc czy dane zdarzenie wyczerpuje znamiona czynu przestępnego;
- 2) ustalenie czasu zaistnienia danego zdarzenia;
- 3) określenie jego charakteru (wypadek drogowy, włamanie itp.);
- 4) ustalenie *modus operandii*, czyli sposobu działania sprawcy;
- 5) ujawnienie i zabezpieczenie wszelkich śladów występujących na miejscu zdarzenia, a pozwalających na zidentyfikowanie sprawcy czynu, narzędzi, którymi się posługiwał i ewentualnego środka lokomocji, a także odtworzenie przebiegu zdarzenia, wytypowanie kręgu osób mogących być jego sprawcami, zarządzenie pościgu lub poszukiwań;
- 6) utrwalenie dla dalszych czynności procesowych ogólnego obrazu i stanu miejsca zdarzenia;
- 7) opracowanie realnych wersji przebiegu zdarzenia oraz szczegółowego planu czynności dochodzeniowych.

Prawidłowo przeprowadzone śledcze badanie miejsca zdarzenia niejednokrotnie może stanowić nieocenione, a czasami wręcz jedyne źródło wiadomości o zdarzeniu i jego sprawcy (sprawcach). Stąd wynikałby logiczny wniosek,

¹⁵⁴ Por. P. Horoszowski, *Śledcze oględziny miejsca*, Warszawa 1959.

iż uzyskiwanie w ten sposób rozmaitych rzeczowych źródeł dowodowych teoretycznie powinno być prowadzone we wszystkich niemal rodzajach spraw. Praktycznie jednak krąg zdarzeń, przy których czynność tę się podejmuje, bywa zazwyczaj ograniczony do spraw poważniejszych, jak. np.: wypadki śmierci gwałtownej, napady rabunkowe, katastrofy, wypadki komunikacyjne, pożary, kradzieże z włamaniem itp.¹⁵⁵

Jak wynika z przytoczonej wyżej definicji, na śledcze badanie miejsca zdarzenia składa się szereg różnorodnych czynności, takich jak:

- 1) zabezpieczenie miejsca zdarzenia;
- 2) śledcze oględziny miejsca zdarzenia w połączeniu ze wstępną eliminacją ujawnionych śladów (czynność procesowa);
- 3) odtwarzanie przebiegu zdarzenia na podstawie ujawnionych śladów i zebranych informacji;
- 4) penetracja pobliskiego terenu i zorganizowanie ewentualnego pościgu za sprawcą;
- 5) eksperymentalne stwierdzenie, że wysnute wnioski co do przebiegu zdarzenia są prawidłowe;
- 6) powtórna penetracja miejsca zdarzenia i terenu przyległego celem stwierdzenia, czy nie przeoczono jakiegoś śladu;
- 7) zabezpieczenie dopływu informacji dotyczących zaistniałego zdarzenia.

18.2. Zabezpieczenie miejsca zdarzenia

Zabezpieczenie miejsca zdarzenia może wystąpić w dwojakiej formie. Pierwsza, to tzw. wstępne zabezpieczenie miejsca zdarzenia, druga zaś to tzw. zabezpieczenie dokonane przez organ ścigania.

Obowiązek wstępnego zabezpieczenia miejsca zdarzenia ciąży na każdym obywatelu oraz na instytucjach państwowych i społecznych, a ściślej mówiąc na ich kierownikach. Fakt ten reguluje art. 304 §1 i 2 k.p.k., w myśl którego każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym organa ścigania (§1) oraz instytucje państwowe i społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym organa ścigania oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa (§2).

W praktyce wstępne zabezpieczenie miejsc zdarzenia, mogące być wykonane przez każdego obywatela, sprowadza się do prostych czynności na miejscu zdarzenia, polegających na:

¹⁵⁵ Por. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Toruń 2011.

- 1) udzieleniu pomocy przedlekarskiej ofierze (ofiarom) zdarzenia i wezwaniu lekarza;
- 2) niedopuszczeniu osób postronnych do miejsca zdarzenia;
- 3) uniemożliwieniu ewentualnego zatarcia śladów poprzez ich dotykanie, zdeptywanie, zmianę usytuowania itp.;
- 4) powiadomienie właściwych organów ścigania o zaistniałym zdarzeniu.

Celem takiego zabezpieczenia miejsca zdarzenia jest, w miarę możliwości, niedopuszczalne do zaistnienia zmian w obszarze tego miejsca do czasu przybycia funkcjonariuszy organów ścigania.

Zabezpieczenie miejsca zdarzenia dokonane przez organ ścigania polega na:

- 1) stwierdzeniu charakteru zaistniałego zdarzenia i określeniu obszaru, na którym mogą znajdować się ślady podlegające zabezpieczeniu;
- 2) udzieleniu niezbędnej pomocy ofiarom zdarzenia;
- 3) zabezpieczeniu miejsca zdarzenia przed rabunkiem i kradzieżą, szczególnie zaś w przypadkach włamań do sklepów czy też pożarów;
- 4) powiadomieniu właściwego organu ścigania;
- 5) zatrzymaniu sprawców danego zdarzenia lub zorganizowaniu pościgu, o ile istnieją realne szanse ich ujęcia;
- 6) przeprowadzeniu – w razie konieczności – przeszukania u osób podejrzanych w celu odzyskania skradzionego mienia lub odnalezienia narzędzi służących do popełnienia czynu przestępnego;
- 7) przystąpieniu do niezwłocznego zbierania informacji o sprawcy zdarzenia i ustaleniu świadków tegoż zdarzenia;
- 8) ustaleniu, jakie osoby przybywały na miejscu zdarzenia i mogły pozostawić tam np. swoje ślady lub ślady pozostawione przez sprawcę;
- 9) odnalezieniu śladów zdarzenia i takie ich zabezpieczenie, by nie uległy zniszczeniu aż do czasu przybycia na miejsce ekipy oględzinowej (np. przykrycie śladów)¹⁵⁶.

Wszelkie ustalone przez siebie fakty i informacje uzyskane od innych osób zabezpieczający zobowiązany jest przekazać niezwłocznie prowadzącemu oględziny (kierownikowi ekipy oględzinowej) i opisać je w notatce urzędowej z zabezpieczenia miejsca zdarzenia.

18.3. Oględziny miejsca zdarzenia

Zgodnie z zasadą szybkości działania oględziny miejsca zdarzenia powinny być podejmowane w możliwie najkrótszym czasie od otrzymania wiadomości o zaistnieniu danego zdarzenia.

¹⁵⁶ J. Kasprzak, *Kryminalistyka. Podręcznik dla Żandarmerii Wojskowej*, cz. II, *Metodyka badania miejsca zdarzenia*, Warszawa 1995, s. 6–8.

Istota oględzin sprowadza się przede wszystkim do ścisłej, szczegółowej obserwacji miejsc, rzeczy lub osób – za pomocą wszystkich organów zmysłów, z zastosowaniem określonych środków technicznych. Jest to zatem zespół czynności kryminalistyczno-procesowych polegających na bezpośrednim zbadaniu jakiegoś miejsca, osoby lub rzeczy w celu ujawnienia rzeczowych źródeł informacji, zabezpieczenia środków dowodowych oraz dokonania obiektywnej rekonstrukcji przebiegu zdarzenia i roli poszczególnych osób w nim uczestniczących.

W postępowaniu przygotowawczym oględziny odgrywają szczególną rolę w ujawnieniu i zabezpieczeniu dowodów, stanowią jakby fundament dla całej sprawy. Czas ich przeprowadzenia, fachowość, z jaką zostaną wykonane, zakres przeprowadzonych czynności ma zdecydowane znaczenie dla losów dochodzenia (śledztwa). Sposób przeprowadzenia oględzin świadczy zatem najlepiej o zdolnościach, kompetencjach zawodowych i sumiennosci danego funkcjonariusza organów ścigania.

Zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem karnym, główną podstawę prawną przeprowadzania stanowi art. 207 §1 k.p.k. Przepis ten stanowi, że oględziny miejsca, osoby lub rzeczy przeprowadza się w miarę potrzeby. O tym, czy zachodzi potrzeba przeprowadzenia oględzin, decyduje prowadzący postępowanie przygotowawcze. Wyjątek od tej zasady stanowi sytuacja określona w art. 209 k.p.k. Zgodnie z treścią tego przepisu, oględziny należy przeprowadzić obligatoryjnie w każdym przypadku podejrzenia przestępnego spowodowania śmierci człowieka (oględziny zwłok i ich otwarcia).

Jak wskazuje praktyka, odstępienie od przeprowadzenia oględzin (tam, gdzie nie ma przeszkód prawnych) musi być dokładnie uzasadnione okolicznościami faktycznymi sprawy.

Przed podjęciem takiej decyzji konieczne jest uważne przeanalizowanie wszystkich materiałów sprawy i odpowiedź na następujące pytania:

- 1) Czy na miejscu zdarzenia nie pozostały jakieś ślady działalności przestępczej?
- 2) Czy popełnione przestępstwo nie wywołało zmian w otoczeniu lub przedmiotach, znajdujących się na miejscu przestępstwa, względnie na osobach, których pochwylenie może pomóc w wykryciu sprawcy i udowodnieniu mu winy?
- 3) Czy zaznajomienie się z miejscem zdarzenia, jego urządzeniami i otoczeniem może pomóc w wyjaśnieniu okoliczności, mających istotne znaczenie dla sprawy?

Tylko wówczas, gdy na wszystkie pytania można dać uzasadnioną negatywną odpowiedź, prowadzący dochodzenie nie musi przeprowadzić oględzin miejsca zdarzenia.

Efektywność oględzin w poważnym stopniu uzależniona jest również od prawidłowej organizacji pracy zespołu ludzi wykonujących tę czynność. Owa prawidłowa organizacja pracy związana jest z umiejętnością sporządzania przez

kierownika ekipy oględzinowej operatywnego i elastycznego planu pracy tejże ekipy. Plan taki w ogólnym zarysie powinien obejmować:

- 1) wykaz osób i ustalenie zakresu ich pracy;
- 2) określenie terenu poddawanego oględzinom;
- 3) uwzględnienie niezbędnego sprzętu i środków technicznych, kolejności poszczególnych czynności, sposobu i rodzaju dokumentacji wyników oględzin.

W uzasadnionych przypadkach, gdy dla przeprowadzenia oględzin wymagane są wiadomości specjalne z zakresu medycyny, chemii, fizyki, techniki itp., czynności oględzinowe powinny być przeprowadzone z udziałem biegłego z danej dziedziny wiedzy. Jego obecność pozwoli na właściwe ujawnienie i zabezpieczenie materiału dowodowego do badań i zapobieżenie ewentualnemu przeoczeniu pewnych istotnych szczegółów. Będą to wówczas oględziny złożone.

Przed przystąpieniem do właściwych oględzin i nakreśleniem sobie i współpracownikom szczegółowego planu działania, kierujący oględzinami powinien dokonać ogólnego przeglądu miejsca zdarzenia, mającego być poddany szczegółowemu badaniu. Taki ogólny „rzut oka” na miejsce oględzin pozwala na indywidualizowanie planu oględzin i zakreślenie granic terenu, który będzie im poddany. Czynność ta zwana jest oględzinami ogólnoorientacyjnymi.

Oględziny ogólnoorientacyjne miejsca zdarzenia służą do ustalenia, czego, gdzie, jak i kiedy poszukiwać, by móc ustalić m.in. liczbę, sposób działania, jak również jakich sprawcy używali narzędzi i innych środków pomocniczych.

Kolejnym, drugim etapem oględzin miejsca zdarzenia są tzw. oględziny szczegółowe, dzielące się na dwie zasadnicze fazy:

- 1) fazę statyczną;
- 2) fazę dynamiczną.

Różnica pomiędzy tymi dwoma fazami oględzin szczegółowych polega na zakresie działania. Najogólniej rzecz biorąc, w fazie statycznej ekipa oględzinowa dąży do możliwie najwierniejszego utrwalenia zastanej na miejscu zdarzenia sytuacji, bez naruszania jego *status quo*. Celowi temu służą: opis w protokole oględzin, zdjęcia fotograficzne i szkice kryminalistyczne. Należy przy tym pamiętać, by w tej fazie ograniczyć do minimum ruchliwość członków ekipy, bowiem skutkiem każdego nieostrożnego kroku czy ruchu może być dokonanie zmiany położenia przedmiotów lub zatarcie istniejących na miejscu zdarzenia śladów, czy też wreszcie pozostawienie nowych, niekiedy mogących nawet w poważnym stopniu wprowadzić w błąd w toku dalszego postępowania przygotowawczego.

Po stwierdzeniu, że topografia miejsca zdarzenia, rodzaj, rozmiary i położenie większych przedmiotów zostały należycie opisane i utrwalone w formie ilustracyjnej w trakcie oględzin w fazie statycznej, rozpoczyna się faza dynamiczna oględzin szczegółowych miejsca zdarzenia. Jej zasadniczym celem

jest przejrzanie całej badanej przestrzeni w znacznie bardziej szczegółowy sposób, zwłaszcza zaś dążenie do ujawnienia i zabezpieczenia wszelkich nadających się do tego śladów, występujących na miejscu zdarzenia i mających z tym zdarzeniem oczywisty związek. W fazie tej prowadzi się poszukiwania śladów nie tylko w miejscach widocznych na pierwszy rzut oka, ale także we wszystkich przestrzeniach zamkniętych, jak szafy, szuflady, różnorodne opakowania i materiały, załomy zamków i futryn, szpary podłóg, przewody instalacyjne itp.

W fazie tej dokonuje się również bliższego opisu przeprowadzonych ustaleń, zaznacza się miejsca położenia znalezionych przedmiotów na szkicu oraz wykonuje się zdjęcia fotograficzne, nierzadko w znacznym zbliżeniu lub nawet makroskali.

Jednakże zasadniczą cechą tej fazy oględzin szczegółowych, odróżniającą ją od fazy statycznej, jest dopuszczalność poruszania i przemieszczania poszczególnych przedmiotów (i osób) celem nieodzownego ich rozpoznania, zmierzenia lub zważenia, stwierdzenia ich elastyczności itp. Oczywiście czynności te należy wykonywać z zachowaniem szczególnej ostrożności tak, by nie naruszyć struktury przedmiotu lub nie zniszczyć znajdujących się na nich śladów (np. śladów linii papilarnych).

Po przeprowadzeniu oględzin ogólnoorientacyjnych i szczegółowych następuje etap tzw. oględzin kontrolnych, o których szerzej mówimy dalej. Na tym etapie oględzin można przeprowadzać również eksperymenty śledcze, zgodnie z art. 211 kpk.

Ostatnią czynnością wykonywaną w toku oględzin miejsca zdarzenia są tzw. oględziny końcowe, w trakcie których dokumentuje się przebieg i wyniki oględzin szczegółowych. W etapie tym dokonuje się segregacji i wyliczenia zabezpieczonego rzeczowego materiału dowodowego, wyliczenia i omówienia wyników przeprowadzonych eksperymentów oraz wydanych w tym względzie postanowień, a także technicznego zabezpieczenia (opakowania, przysycia, zalakowania itp.) ujawnionych na miejscu zdarzenia śladów.

Również w tej fazie przeprowadza się wstępną eliminację ujawnionych śladów, polegającą na tym, iż pomijamy ślady, które w sposób oczywisty nie wiążą się ze zdarzeniem lub też w żaden sposób nie nadają się do identyfikacji. Należy jednak pamiętać o tym, że taką wstępną eliminację śladów może przeprowadzić pracownik o dużym doświadczeniu zawodowym, bowiem zdarza się, że ślad w ocenie eksperta ma inną wartość dowodową niż w ocenie zabezpieczającego. Dlatego też lepiej nie prowadzić eliminacji, niż wyeliminować choćby jeden ślad mający znaczenie dla sprawy.

W praktyce istnieją trzy zasadnicze sposoby (metody) przeprowadzania oględzin:

- 1) metoda chronologiczna;
- 2) metoda systematyczna;
- 3) metoda mieszana.

Metoda chronologiczna jest sposobem przeprowadzania oględzin w takiej kolejności, w jakiej przypuszczalnie działał sprawca. A więc oględziny rozpoczyna się od drogi dojścia sprawcy, o ile oczywiście uda się ją ustalić, lub też od pierwszej przeszkody, którą sprawca musiał sforsować. Następnie ujawnia się, zabezpiecza i opisuje ślady w kolejności pozostawienia ich przez sprawcę.

Metoda systematyczna to sposób opisywania śladów występujących na miejscu zdarzenia w kolejności ich ujawniania. W metodzie tej stosuje się najczęściej opisywania, wyglądu miejsca zdarzenia w kolejności od strony lewej ku prawej, a więc zgodnie z ruchem wskazówek zegara.

Metoda mieszana jest połączeniem metod chronologicznej i systematycznej i w praktyce jest ona chyba najpowszechniej stosowana. Najczęściej polega to na tym, że drogi dojścia i odejścia sprawcy opisuje się przy pomocy metody chronologicznej, a samo miejsce zdarzenia – systematycznej.

Odrębnym nieco, a mimo to niezwykle ważnym zagadnieniem dla dalszego postępowania przygotowawczego jest właściwe zabezpieczenie ujawnionych na miejscu zdarzenia rzeczowych źródeł dowodowych. Pociąga to za sobą konieczność ich prawidłowego opakowania i przygotowania do transportu z miejsca zdarzenia celem ewentualnie przeprowadzenia dalszych badań laboratoryjnych.

Zabezpieczone na miejscu zdarzenia ślady oraz informacje uzyskane od osobowych źródeł dowodowych są niejednokrotnie bardzo pomocne przy próbie rekonstrukcji przebiegu zdarzenia. Odtworzenia takiego dokonuje się poprzez zestawienie w logiczny ciąg wyglądu poszczególnych fragmentów miejsca zdarzenia oraz kolejności powstawania ujawnionych i zabezpieczonych śladów.

Dzięki tej czynności można np. stwierdzić, jakie okoliczności sprzyjające popełnieniu danego czynu wykorzystał sprawca, a jakich nie, co z kolei może świadczyć o znajomości terenu i miejscowych stosunków przez sprawcę. Możliwość takiego wnioskowania prowadzi do zawężenia kręgu osób podejrzanych.

Reasumując, należy podkreślić raz jeszcze, że oględziny miejsca zdarzenia stanowią obfite i często jedyne źródło wiadomości niezbędnych do prowadzenia postępowania karnego. Nawet wówczas, gdy znane są okoliczności przestępstwa i jego sprawca, przeprowadzenie oględzin miejsca zdarzenia należy do czynności koniecznych. Wynika to z potrzeby przedstawienia wymiarowi sprawiedliwości (sądom) obiektywnego materiału dowodowego weryfikującego wyjaśnienia podejrzanego i zeznania świadków. Znane są takie przypadki, gdzie błędnie przeprowadzone czynności, wchodzące w zakres śledczego badania miejsca zdarzenia, wywarły dominujący wpływ na umorzenie postępowania przygotowawczego. Należy również dbać o to, by wyniki ww. czynności były prawidłowo udokumentowane, tak aby zebrany materiał dowodowy nie budził żadnych wątpliwości w toku prowadzenia sprawy przed sądem.

18.4. Dokumentowanie wyników oględzin

Polski proces karny hołduje częściowo zasadom formalizmu i pisemności. Znaczy to, iż wymaga, by niektóre czynności procesowe były wykonane w określonej formie oraz by z przebiegu tych czynności sporządzać obligatoryjnie protokół. O obligatoryjności sporządzenia dokumentacji z przebiegu oględzin miejsca zdarzenia przesadza treść art. 143 §1 pkt 3 k.p.k. Natomiast art. 148 k.p.k. wskazuje, jakie dane muszą zostać zamieszczone w protokole oględzin. Tekst wskazanego przepisu nakazuje zamieszczenie w protokole oględzin następujących danych:

- 1) oznaczenie czynności, jej czasu i miejsca oraz osób w niej uczestniczących;
- 2) przebiegu czynności oraz oświadczeń i wniosków jej uczestników;
- 3) wydane w toku czynności postanowienia lub zarządzenia, a jeśli postanowienie lub zarządzenie wydano osobno, wzmiankę o jego wydaniu;
- 4) w miarę potrzeby stwierdzenie innych okoliczności dotyczących przebiegu czynności.

Wskazane wyżej dane muszą znajdować się w dokumentacji oględzinowej, chociaż sposób ich zobrazowania w treści protokołu jest uzależniony od sporządzającego protokół.

Jeszcze raz należy podkreślić, o czym była mowa poprzednio, że oględziny powinny dostarczyć nie tylko informacji o przebiegu zdarzenia, ale także muszą utrwalić obraz tego miejsca tak, by można było go odtworzyć w późniejszym czasie (np. w razie konieczności dokonania eksperymentu).

Sporządzanie dokumentacji spełniającej wskazane warunki nie jest łatwe. Musi ona zawierać wszystkie dane formalne i jednocześnie musi być dostatecznie szczegółowa, przy czym nie może być przeładowana elementami zaciemniającymi całość obrazu.

W skład dokumentacji oględzinowej wchodzi: protokół oględzin, szkic miejsca zdarzenia, dokumentacja fotograficzna i notatka urzędowa z analizy wyników oględzin.

Przystępując do sporządzania protokołu oględzin, musimy rozpocząć od wypełnienia części wstępnej, tzw. formalnej. Odnośnie rubryk – są one wydrukowane na specjalnym formularzu o nazwie *Protokół oględzin* i wypełnienie ich nie nastęrcza kłopotów.

Część wstępna protokołu oględzin powinna zawierać:

- 1) oznaczenie czynności, miejsca i czasu jej wykonania;
- 2) stopień, imię i nazwisko oraz przydział służbowy dokonującego oględzin;
- 3) imiona i nazwiska osób uczestniczących w oględzinach, ich przydział służbowy lub miejsce zamieszkania (w odniesieniu do osób cywilnych);

- 4) podstawę prawną dokonania czynności – tu powołuje się art. 207 §1 k.p.k. powód przeprowadzenia czynności – czyli wskazanie podstawy materialnej, czyli co się zdarzyło (wypadek drogowy, kradzież z włamaniem, znalezienie zwłok itd.).

Dane te nadają protokołowi oględzin znaczenie procesowe i z tego powodu są niezwykle istotne. Następną, po części formalnej, jest część opisowa, w której należy zamieścić:

- 1) opis warunków, w jakich dokonano badania miejsca zdarzenia, w tym:
 - a) warunki atmosferyczne, temperatura, pogoda, widoczność,
 - b) porę dnia,
 - c) rodzaj oświetlenia wykorzystywanego w porze nocnej lub w pomieszczeniach;
- 2) ogólną charakterystykę miejsca zdarzenia:
 - a) wskazanie miejsca i granic terenu lub pomieszczenia podlegającego badaniom,
 - b) położenie poszczególnych elementów stałych terenu lub pomieszczenia i ich zorientowanie geograficzne,
 - c) sposób zabezpieczenia do czasu oględzin,
 - d) sposób ochrony przez wartę lub służbę (np. posterunek trzydzienny, obchodowy, trasa obchodu, odległość itd.) – odnosi się to do ochrony stosowanej przed zdarzeniem,
 - e) drogi prowadzące do miejsca zdarzenia, ich charakterystyka z uwzględnieniem nawierzchni, ruchliwości, widoczności itp.,
 - f) określenie otworów, przez które przedostał się sprawca, np. okien, drzwi, wybitych otworów itp. Opis drzwi powinien uwzględniać ich rodzaj, ilość, stan skrzydeł, rodzaj zamków, materiał, z jakich są wykonane. Przy opisie okien należy uwzględnić ich stan, wielkość, ilość i stan płaszczyzn oszklonych, rodzaj szkła, stan krat, okiennic itp.,
 - g) rozmieszczenie i położenie w stosunku do siebie wszystkich przedmiotów znajdujących się na miejscu zdarzenia,
 - h) wygląd poszczególnych przedmiotów, a gdy mają one znaczenie dla sprawy, dodatkowo rodzaj przedmiotu i materiał, z jakiego jest wytworzony, właściwości budowy, stan zużycia, uszkodzenia, przeznaczenie lub pochodzenie, położenie, wymiary, kształt, ilość, barwę, ciężar, elastyczność, zapach, inne cechy, szczególnie takie, jak np. numery, ślady napraw, monogramy itd.;
- 3) taktyka i technika działania uczestników zdarzenia. w tym:
 - a) drogi dojścia i odejścia,
 - b) miejsce i przedmioty będące obiektem działania,
 - c) dane o przedmiotach zebranych lub przemieszczonych przez sprawcę,

- d) przedmioty służące jako narzędzia przestępstwa i sposób ich zastosowania,
 - e) przedmioty pozostawione na miejscu zdarzenia, a należące do sprawcy,
 - f) inne ślady wskazujące na sposób zachowania się sprawcy;
- 4) dane o dowodach rzeczowych i śladach, w tym:
- a) sposób ujawnienia,
 - b) określenie miejsca, gdzie ślad ujawniono i jego usytuowanie w odniesieniu do innych przedmiotów i na samym przedmiocie,
 - c) cechy szczególne śladu,
 - d) środki użyte do zabezpieczenia śladu i sposób ich użycia,
 - e) w sporadycznych, uzasadnionych przypadkach – właściwości identyfikacyjne śladu;
- 5) dane o tzw. okolicznościach negatywnych, w tym m.in.:
- a) brak opiłek metalu lub wiórów pod przecinanym przedmiotem,
 - b) brak śladów lub plam krwi w miejscu znalezienia zwłok z raną ciętą,
 - c) brak pyłów przy przenoszeniu substancji pylistych. Opisując w protokole oględzin tzw. „ślady negatywne”, należy koniecznie podać, gdzie i jakimi metodami tych śladów szukano.

Po sporządzeniu części wstępnej i opisowej należy wykonać część końcową protokołu oględzin, która ma zawierać wskazanie ogólnego rezultatu badań, niejako ich podsumowanie. Tu zamieszczamy dane:

- 1) o uzyskanych dowodach;
- 2) ilości i rodzaju wykonanych szkiców, zdjęć fotograficznych i pobranym materiale dowodowym;
- 3) oświadczeniach i wnioskach uczestników oględzin;
- 4) sposobach i wynikach przeprowadzonych w ramach oględzin, doświadczeń, eksperymentów;
- 5) wydanych przez kierujących oględzinami postanowieniach i zarządzeniach, np. o przekazaniu przedmiotów do depozytu itp.;
- 6) uzupełnieniach i poprawkach treści protokołu (tzw. korekta);
- 7) zakończeniu protokołu, z podaniem czasu zakończenia czynności oraz podpisy – sporządzającego protokół i osób uczestniczących – świadków czynności.

Duża ilość elementów, jakie muszą być ujęte w protokole oględzin, powoduje, iż łatwo jest coś opuścić, coś przekręcić bądź opisać w sposób zbyt rozwlekły lub lakoniczny i w sumie sporządzić zły protokół. Pewnym zabezpieczeniem przed tym negatywnym skutkiem jest przyjęcie właściwej metodyki sporządzania protokołu oględzin, przejawiającej się w następujących zasadach:

- 1) protokół sporządza się na miejscu zdarzenia. Jest to zasada. W pewnych jednak okolicznościach (np. złe warunki atmosferyczne) można na miejscu zdarzenia sporządzić brudnopis protokołu – przepisując go na

- czysto po przyjeździe z miejsca zdarzenia. W takim przypadku brudno-pis w kopercie należy również dołączyć do dokumentacji oględzinowej. Policje zachodnie coraz częściej posługują się typowymi dla danego zdarzenia formularzami – łatwymi do wypełnienia na miejscu zdarzenia;
- 2) jeżeli ustalono, że przed oględzinami nastąpiła zmiana sytuacji – opisać należy stan zastany z zaznaczeniem stanu pierwotnego i wskazaniem źródła naszych wiadomości o tym;
 - 3) protokół należy pisać językiem prostym, zwięzłym i jednoznacznym. Nie wolno stosować określeń nieostrych, np. niedaleko, blisko, około, prawdopodobnie itp.;
 - 4) protokół musi być wyczerpujący, ale nie rozwlekły. Należy w szczególności wystrzegać się przedstawiania przypuszczeń i wniosków nieopartych na stanie faktycznym;
 - 5) protokół nie może zawierać elementów oceny, czy to dotyczących samego czynu, czy też sprawy;
 - 6) w treści protokołu powinny się znaleźć fakty, zarówno potwierdzające, jak i negujące przebieg zdarzenia oraz jego okoliczności i wysunięte wersje;
 - 7) stosować należy mianownictwo zgodnie z ujęciem encyklopedycznym, zawartym np. w mianownictwie przedmiotów oględzin;
 - 8) treść protokołu musi być powiązana redakcyjnie z dokumentami doń załączonymi (szkicami i dokumentacją fotograficzną);
 - 9) protokół powinien być pisany w czasie teraźniejszym, pismem ciągłym, bez akapitów itp.

Szkic miejsca zdarzenia należy sporządzać zawsze, gdy z charakteru zdarzenia wynika konieczność dokładnego utrwalenia wyglądu miejsca, w którym ono zaszło (dlatego można mówić o regule, jaką jest konieczność sporządzania szkicu).

Sporządzając szkice, należy posługiwać się symbolami (znakami) stosowanymi w topografii oraz umownymi, specyficznymi symbolami kryminalistycznymi, z zachowaniem zasad obowiązujących w rysunku technicznym.

Każdy szkic składa się z trzech części:

- 1) części tytułowej, z podaniem:
 - a) nazwy szkicu,
 - b) wskazania miejsca szkicowanego,
 - c) oznaczeniu czasu zdarzenia,
 - d) oznaczenia kierunków geograficznych,
 - e) oznaczenia skali, w jakiej jest wykonany;
- 2) części zasadniczej, w niej ukazuje się miejsce zdarzenia poddawane oględzinom, a w tym:

- a) usytuowanie przedmiotów – rysujemy je w skali, podając tylko wymiary szczególnie istotne dla sprawy,
 - b) położenie rannych lub zwłok,
 - c) usytuowanie stałych przedmiotów terenowych,
 - d) wskazanie flory miejscowej i występującej na terenie przyległym,
 - e) wskazanie rzeźby terenu,
 - f) rozmieszczenie śladów,
 - g) zaznaczenie przypuszczalnych dróg dojścia i odejścia sprawcy z miejsca zdarzenia,
 - h) zaznaczenie miejsc, w których znajdowali się świadkowie w chwili zaistnienia zdarzenia;
- 3) części końcowej lub opisowej (tzw. legendy) z uwzględnieniem:
- a) opisu słownego warunków niemożliwych do przedstawienia graficznego,
 - b) objaśnienia znaków użytych w części zasadniczej, a niestosowanych powszechnie,
 - c) wskazanie, kto wykonał szkic, a jeśli kreśliła go inna osoba, to wskazanie również tej osoby,
 - d) podpis lub podpisy osób wyżej wskazanych.

Szkice mogą występować jako szkice terenu otwartego lub pomieszczeń.

Inny podział, w zależności od ich szczególności, to podział na:

- 1) szkice ogólnoorientacyjne – wykonywane dla wskazania miejsca zdarzenia, a obejmujące samo miejsce, jak i teren do niego przyległy – stosowane skale 1:1000, 1:500, 1:200, 1:100;
- 2) szkice szczegółowe – obrazujące właściwe miejsce zdarzenia lub tylko część tego terenu. Szkice te wykonywane są w skalach 1:50, 1:20 itp.;
- 3) szkice specjalne – sporządzane w celu utrwalenia wyglądu najbardziej istotnych śladów i fragmentów miejsca zdarzenia, np. śladów hamowania, miejsca oddania strzału z rozrzutem łusek itp. Przy wykonywaniu tych szkiców stosujemy małe skale, np. 1:10, 1:5, 1:2, 1:1, 2:1 itp.

Szkic możemy sporządzić w rzucie poziomym, pionowym lub krzyżowym – w zależności od danej sytuacji i potrzeb. Rzut poziomy jest niczym innym jak planem (patrząc z góry) danego obiektu, rzut pionowy – to przekrój obiektu w pionie, najczęściej z zaznaczeniem tylko interesujących nas elementów, np. przebiegu instalacji elektrycznej czy gazowej.

Szkic w rzucie krzyżowym natomiast to rozwinięcie płaszczyzn obiektu (wszystkich bądź tylko niektórych) na rysunku w taki sposób, jak przy szkicu w rzucie poziomym (np. szkic pomieszczenia w rzucie krzyżowym zawiera plan w rzucie poziomym, a więc niejako widok z góry i dodatkowo jeszcze rozwinięcie na szkicu wszystkich ścian oraz sufitu). Przedstawiając w sposób graficzny miejsce zdarzenia, należy przestrzegać następujących zasad:

- 1) zachowanie całkowitej zgodności treści protokołu oględzin ze szkicem;
- 2) ujęcie wszystkich elementów mających znaczenie dla sprawy;
- 3) dążność do przejrzystości rysunku z uwzględnieniem proporcji i wielkości przedstawionych przedmiotów;
- 4) na podstawie szkicu powinna istnieć możliwość odtworzenia w terenie danej sytuacji;
- 5) napisy na szkicach należy ograniczyć do niezbędnych;
- 6) wszystkie pomiary w zasadzie winny być dokonywane pod kątem prostym, nie należy wymiarować od przedmiotów liniowych bez oznaczenia miejsca, skąd bierze się początek wymiaru;
- 7) obowiązującym kolorem przy rysowaniu szkicu jest kolor czarny, wyjątkowo tylko, dla jasności rysunku, można użyć koloru czerwonego przy oznaczeniu np. położenia najbardziej istotnych punktów szkicu.

Prawidłowo sporządzony szkic pozwala na bardziej komunikatywne i plastyczne określenie miejsca zdarzenia oraz jego rekonstrukcję mimo upływu czasu od chwili zaistnienia.

Fotografia miejsca oględzin – służy do rejestracji wizualnej miejsca zdarzenia oraz utrwalenia ujawnionych śladów. Żaden opis słowny nie jest w stanie oddać faktycznego wyglądu miejsca tak wiernie, jak obraz fotograficzny. W celu uzyskania wiernego uzyskania rzeczywistości istniejącej na miejscu zdarzenia wykonuje się następujące typy zdjęć oględzinowych:

- 1) ogólnoorientacyjne – których celem jest ukazanie ogólnego wyglądu miejsca i jego otoczenia, położenia miejsca itp.;
- 2) sytuacyjne – ukazujące wzajemne ułożenie śladów i przedmiotów (kąąt ułożenia, odległość itp.;
- 3) szczegółowe – mające przedstawić dokładny wygląd poszczególnych śladów.

Wszystkie te zdjęcia muszą być wykonane w sposób umożliwiający odczytanie wymiarów i odległości między fotografowanymi obiektami. Najprościej jest tu stosować linijkę fotograficzną. W przypadku jej braku należy obiekt fotografować w porównaniu z przedmiotami o znanych wymiarach, np. z pudełkiem zapalek, paczką papierosów itp.

Należy zaznaczyć, że zdjęcia ogólnoorientacyjne dużego terenu lub pomieszczeń można wykonać w postaci tzw. panoramy obrotowej lub liniowej.

Po wykonaniu w toku oględzin fotografii nanosimy wzmiankę w protokole oględzin oraz sporządzamy tzw. tablicę poglądową, na której wykleja się zdjęcia w pożądanej kolejności, zgodnej ze sposobem sporządzania protokołu. Zdjęcia te opisuje się i numeruje.

Praktyka wypracowała zwyczaj sporządzania – jako dokumentu dołączanego do dokumentacji oględzinowej – notatki urzędowej. Notatkę taką sporządzają oddzielnie prowadzący oględziny oraz osoba zabezpieczająca miejsce zdarzenia do czasu rozpoczęcia oględzin.

W notatce prowadzącego oględziny zamieszcza się dane dotyczące następujących zagadnień:

- 1) kto i kiedy powiadomił organ ścigania o zdarzeniu;
- 2) skład ekipy oględzinowej;
- 3) rodzaj miejsca, w którym nastąpiło zdarzenia;
- 4) krótki opis charakteru zdarzenia;
- 5) krótki opis śladów ujawnionych na miejscu zdarzenia i wersje, jakie na ich podstawie można wyciągnąć w zakresie domniemanego przebiegu zdarzenia i zachowania się sprawcy;
- 6) podpis sporządzającego i data sporządzenia, a w części tytułowej – pieczęć nagłówkowa i wskazanie numeru sprawy.

Istota notatki urzędowej z analizy wyników oględzin tkwi w tym, iż notatka taka powinna zawierać wypracowane wersje zdarzenia, subiektywne (niejednokrotnie) wnioski prowadzącego oględziny. To, czego nie można zawrzeć w obiektywnym opisie protokołu oględzin, powinno występować w notatce urzędowej.

Wszystkie ślady oraz dowody rzeczowe ujawnione na miejscu zdarzenia i zabezpieczone pod względem formalno-procesowym w opisany wyżej sposób (tzn. opisane w protokole oględzin, naniesione na szkic i sfotografowane) muszą zostać zaopatrzone w tzw. metryczki śladu.

Metryczka śladu pełni rolę łącznika pomiędzy zabezpieczeniem technicznym a procesowym śladu. Ujmuje ona następujące dane:

- 1) numer śladu;
- 2) nazwa śladu;
- 3) informację o tym, w czasie jakiej czynności ślad ujawniono;
- 4) miejsce ujawnienia;
- 5) sposób ujawnienia i zabezpieczenia;
- 6) wskazanie, że ślad został opisany w protokole oględzin;
- 7) podpisy zabezpieczającego (podanie stanowiska służbowego, stopnia, z jakiego organu) i świadka zabezpieczenia.

Metryczka ta musi być dołączona do śladu w sposób w miarę trwały, a połączenie to należy przesznurować i olakować, przykładając np. teczówkę prowadzącego oględziny. O cechach pieczęci użytej do lakowania należy zamieścić uwagę w treści protokołu oględzin.

18.5. Metodyka badania miejsca zdarzenia w wybranych typach przestępstw

A. Badanie miejsca wypadku drogowego

Rozwój pojazdów mechanicznych jako masowego środka komunikacji i transportu wyłania nową problematykę kryminalistyczną. Badanie miejsca wypadku drogowego pozwala w całości ustalić jego przebieg,

charakter i przyczyny oraz zebrać niezbędny materiał dowodowy, określający w końcowym efekcie postępowania sądowego osobę winną zaistnienia zdarzenia¹⁵⁷.

W przypadkach ucieczki kierowców z miejsca wypadku, użycia samochodu dla dokonania przestępstwa itp. zachodzi konieczność ustalenia tożsamości pojazdu. W tych sytuacjach ustalenie winnego i pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej jest z reguły uzależnione od wyników identyfikacji samochodu.

Najprostszą metodą jest identyfikacja pojazdu na podstawie zewnętrznych cech szczególnych. Do tych cech należą numery rejestracyjne samochodu, numery silnika, podwozia, widoczne uszkodzenia karoserii, miejsca reperacji itp. Pomocne są również takie dane, jak: typ samochodu, liczba miejsc, rodzaj i kolor karoserii, moc i pojemność silnika itp. Identyfikacja na podstawie ww. cech jest możliwa wówczas, gdy na miejscu wypadku była osoba, która zdążyła spozrzeć cechy rozpoznawcze samochodu. Ponadto ta metoda jest często zawodna chociażby dlatego, iż sprawcy mogą posługiwać się fikcyjnymi numerami rejestracyjnymi, mogą zmienić kolor karoserii, usunąć oryginalne numery podwozia, silnika itp.

Znaczne trudności wyłaniają się wówczas, gdy organa ścigania są zmuszone drogą pośrednich badań kryminalistycznych ustalić konkretny egzemplarz samochodu. W zasadzie pierwszym etapem jest identyfikacja grupowa. Częste są jednak przypadki, iż badania kryminalistyczne nie pozwalają na wyciągnięcie wniosków przekraczających stadium identyfikacji grupowej.

Identyfikację grupową samochodu można prowadzić na podstawie:

- 1) ustalenia rozstawu kół – niemal każdy model samochodu posiada inne rozstawienie kół przednich i kół tylnych. Przy samochodach osobowych rozstawienie kół tylnych waha się w granicach od ponad 1000 mm do 1500 mm, rozstawienie kół przednich jest z reguły mniejsze. Przy samochodach ciężarowych rozstawienie kół tylnych waha się w granicach 1300 mm do 1800 mm;
- 2) wymiaru opon – na podstawie śladów opon samochodowych można obliczyć ich wymiary. Każda niemal opona posiada charakterystyczne ślady w postaci rysy, wulkanizacji czy innego uszkodzenia. Uszkodzenie takie powtarza się na pozostawianym śladzie w odstępach odpowiadających jednemu obrotowi koła. Odległość między dwoma tego samego rodzaju uszkodzeniami równa jest zewnętrznemu obwodowi opony;
- 3) rzeźba bieżnika – bieżnik (protektor) spełnia najważniejszą rolę w oponie samochodowej, ponieważ ochrania całą konstrukcję opony od uszkodzeń zewnętrznych. Odpowiednio rzeźbiona powierzchnia

¹⁵⁷ Por. J. Polony, *Wypadki drogowe. Problematyka kryminalistyczna*, Warszawa 1978; także R. Zahorski, *Metodyka pracy biegłego sądowego. Rekonstrukcja wypadku drogowego*, Warszawa 2010.

czołowa bieżnika zapewnia bezpieczeństwo jazdy dzięki przyczepności opony do podłoża. Bieżnik na zewnętrznej, stykającej się z ziemią powierzchnii, pokryty jest rysunkiem z powtarzającymi się wzorami.

Kształty tych wzorów są zróżnicowane, bo przeważnie każda fabryka stosuje różne ich typy i różnią się one w zależności od typu i przeznaczenia opony. Wzory na bieżniku mogą przybierać kształt szachownicy, zygzaków oraz innych figur ułożonych symetrycznie lub niesymetrycznie. W pewnych przypadkach jest możliwa identyfikacja indywidualna samochodu na podstawie cech zużycia bieżnika.

Niekiedy udaje się dokonać identyfikacji samochodu na podstawie odprysków lakieru pozostawionych na miejscu zdarzenia. Szczególną wartość posiadają wyniki badań odprysków lakieru prowadzone metodą spektroskopii w podczerwieni.

Na podstawie wyników analizy pozostawionych na miejscu oględzin odłamków szkła pochodzących z rozbitej szyby lub reflektorów (barwa, grubość, kształt) można także zidentyfikować podejrzany pojazd.

W procesie identyfikacji pojazdu często duże znaczenia należy przypisać śladom krwi, resztkom włókien odzieży, włosom oraz tkankom ofiary pozostawionym we wnętrzu samochodu lub na jego obudowie zewnętrznej.

Ze względu na miejsce występowania śladów wypadku drogowego można dokonać ich podziału na:

- 1) ślady znajdujące się na jezdni i pobliskich obiektach;
- 2) ślady znajdujące się na ofiarach;
- 3) ślady występujące na pojazdach.

Ad 1. Ślady znajdujące się na jezdni i pobliskich obiektach – pochodzą przeważnie od kół lub innych części zewnętrznych pojazdu i występują najczęściej w postaci: śladów jazdy, śladów hamowania i blokowania, poślizgu, zarzucania, wleczenia, żłobienia, ślady raf. Ponadto do grupy śladów pochodzących od pojazdu zalicza się: ślady otarcia na obiektach nieruchomych (na słupach, płotach, domach itp.) pozostawione przez wystające części pojazdu, odpryski lakieru, części odłamane znalezione na jezdni lub w pobliżu, plamy wody i oleju, odłamki szkła, nitki pochodzące z plandeki, obicia siedzeń itp.

Ad 2. Ślady znajdujące się na ofiarach – są to ślady pozostawione na ciele lub ubraniu ofiary przez części pojazdu lub kół. Dzięki tym śladom można często zidentyfikować pojazd, który dane ślady pozostawił. Na ubraniu ofiary mogą się, między innymi, znajdować odłamki szkła, odpryski lakieru. Na ciele ofiary często występują różne uszkodzenia, spowodowane wystającymi częściami pojazdu. Na podstawie rozmieszczenia tych obrażeń można wyjaśnić niekiedy przebieg wypadku. Na ciele i odzieży ofiary pozostają również często odbicia wzoru bieżnika opony lub innej części pojazdu.

Ad 3. Ślady występujące na pojazdach – mogą to być bezpośrednie ślady zdarzenia, występujące w postaci wgnieceń, zarysowań, uszkodzeń niektórych

części drugiego pojazdu. Do śladów tych zaliczamy nitki pochodzące z plandeki lub pokrycia tapicerki drugiego pojazdu, cząstki towaru przewożonego, różnego rodzaju plamy substancji (z paliwa, olejów, smarów itp.), odpryski itp.

Oprócz wymienionych śladów można na pojazdach również znaleźć ślady pochodzące od ofiary lub sprawcy. Mogą to być ślady linii papilarnych sprawcy wypadku, ofiary, cząstki tkanek, włosy, plamy krwi.

Po otrzymaniu informacji o zaistnieniu wypadku drogowego organ ścigania może skierować na miejsce zdarzenia patrol celem dokonania zabezpieczenia tego miejsca.

Zabezpieczenie to polega na odsunięciu osób postronnych, udzieleniu lub zorganizowaniu pomocy dla rannych, ustaleniu świadków zdarzenia oraz rozpytaniu ich o okoliczności wypadku i zmiany zaszłe po wypadku, a przed przybyciem patrolu. Jeżeli kierowca, który spowodował wypadek, zbiegł, należy zapytać o rodzaj, numer rejestracyjny, markę, kolor, cechy szczególne jego pojazdu i wiadomości te przekazać w meldunku składanemu kierownikowi ekipy oględzinowej oraz opisać w notatce urzędowej z zabezpieczenia. Należy również zabezpieczyć ślady na jezdni, pojazdach w taki sposób, by nie uległy one zniszczeniu do czasu przybycia ekipy.

Po przybyciu na miejsce ekipa oględzinowa parkuje samochód możliwie blisko, ale z zachowaniem niezbędnej ostrożności, by nie spowodować kolejnego wypadku. Następnie należy wstępnie zorientować się w sytuacji, udzielić pomocy przedlekarskiej rannym (jeśli nie została ona jeszcze udzielona), jeżeli znajdują się oni jeszcze na miejscu wypadku. Gdy osoby ranne zabierane zostaną do szpitala, należy obrysować ich położenie kredą na jezdni i zanotować, do jakiego szpitala są przewożone.

Niezbędną sprawą jest zabezpieczenie na danym odcinku drogi dalszego ruchu (jeżeli jest to oczywiście możliwe i niezbędne) oraz zabezpieczenie ruchu drogowego przed możliwością wystąpienia dalszych wypadków. Podczas zabezpieczenia należy rozstrzygać, czy rozmiary wypadku i jego następstwa nie wymagają natychmiastowego sprowadzenia dodatkowej pomocy i wyposażenia.

Na podstawie wzrokowej inspekcji rozmieszczenia pojazdów po wypadku, rodzaju ich uszkodzeń, śladów na jezdni, położenie ofiar oraz relacji obecnych na miejscu osób, wskazujących pojazdy uczestniczące w wypadku, kierunek, skąd nadjeżdżały i miejsce kolizji – kierownik ekipy zorientuje się, jaki był przebieg wypadku, kto może być uznany za jego aktywnego uczestnika i gdzie jest zlokalizowane miejsce kolizji. Obszar, który zamierza się poddać oględzinom, należy ogrodzić przenośnymi stożkami wyposażonymi w światła sygnalizacyjne lub zabezpieczyć w inny stosowny sposób. Zwłoki ofiar należy przykryć płóciennymi płachtami lub kocami. Imiona, nazwiska i adresy osób, które udzieliły informacji, trzeba spisać z ich dokumentów osobistych.

W niektórych przypadkach bezpośrednio po przybyciu na miejsce należy zabezpieczyć przed zanikiem ślady na jezdni.

Jeżeli np. pada deszcz, śnieg lub wieje silny wiatr, ślady na jezdni należy osłonić przez przykrycie daszkiem wykonanym za zgiętych pasków tektury lub kartonu, obcinając w miejscach przylegania do jezdni (np. kamieniami), czy też oznaczyć obrysem.

Niektóre ślady należy badać niezwłocznie, np. temperaturą zbitej lub nienaruszonej, ale niepalącej się lampy pojazdu zaprzęgowego najechanego po zapadnięciu zmroku przez pojazd mechaniczny. Tego rodzaju przykładów można by wyliczać wiele, trzeba więc zawsze dostosować działania do określonej sytuacji oraz warunków, kierując się zasadą, by zachować w stanie niezmiennym do chwili właściwych oględzin jak najwięcej śladów.

Po przybyciu na miejsce zdarzenia i po niezbędnym zabezpieczeniu śladów, mogących ulec zniszczeniu, kierownik ekipy oględzinowej powinien przydzielić poszczególnym członkom ekipy określone zadania.

Jeden z członków ekipy oględzinowej zajmuje się zazwyczaj sprawdzeniem i odnotowaniem, czy kierujący pojazdami mają prawa jazdy lub inne wymagane uprawnienia i czy dostosowali się do zawartych w nich zastrzeżeń. Następnie za pomocą alkomestu lub alkometu bada, czy nie znajdują się oni w stanie wskazującym na użycie alkoholu, ewentualnie krótko z nimi rozmawia co do istotnych okoliczności zdarzenia. W sytuacji, gdy próba trzeźwości nastąpiła zaraz po wypadku i wskazuje, iż kierujący byli trzeźwi oraz nie ma ofiar w ludziach, to nie ma potrzeby skierowania kierowcy na pobranie krwi. W sytuacjach, gdy zastosowane środki wskazują, iż kierujący znajduje się pod wpływem alkoholu, należy go niezwłocznie przewieźć do uprawnionego punktu, w którym zostanie pobrana krew (z reguły krew pobierana jest dwukrotnie w odstępie jednej godziny), jak również kierowca zostanie poddany badaniom lekarskim. W sytuacji, jeżeli kierowca oddalił się z miejsca wypadku i trzeźwość badano po upływie pewnego czasu od chwili zaistnienia wypadku, to mimo że alkomet czy alkotest nie wskazuje na użycie alkoholu, należy poddać kierowcę badaniom lekarskim z pobraniem krwi (dwukrotnie co 1 godzinę) w moczu do analizy.

Technik kryminalistyczny znajdujący się w ekipie oględzinowej powinien niezwłocznie odnotować okoliczności ulegające szybkim zmianom, a więc panujące warunki atmosferyczne, temperaturę i stan pogody, widoczność, stan drogi (zabłocenie, zapiaszczenie), pokrycie spadłymi z drzew liśćmi, zaśnieżenie, istnienie kolein, oblodzenie oraz ustalić punkt odniesienia. Jeżeli wypadek nastąpił po zmroku na drodze wyposażonej w oświetlenie sztuczne – należy wskazać odległości najbliższej latarni i jej sprawność.

Wyniki oględzin śladów trzeba poprzedzić charakterystyką miejsca wypadku i opisem drogi, uwzględniającym rodzaj i szerokość nawierzchni, jej stan techniczny (dziury, wyboje, garby, przełomy, wysadziny), opisem poboczy,

ich rodzajem (twarde, miękkie), szerokości, stanu nachylenia w stosunku do krawędzi jezdni. Należy też wskazać rodzaj i miejsce ustawienia znaków drogowych oraz ich widoczność.

Ujawnienie śladów wypadku drogowego na miejscu zdarzenia odbywa się przy pomocy wzroku. W czasie poszukiwania śladów drobnych, np. włókien lub włosów zaczepionych w wystające części pojazdu, odprysków szkła czy lakieru na odzieży ofiar oraz drobin lakieru naniesionych na inne powierzchnie przy otarciu się o nie pojazdu, należy użyć podręcznej lupy. Ślady linii papilarnych ujawniamy metodą optyczną i mechaniczną (przy użyciu proszków daktyloskopijnych).

Zasadą powinno być fotografowanie każdego śladu bezpośredniego po jego ujawnieniu, zabezpieczenie go i opisywanie w protokole oględzin oraz naniesienie na szkic.

Ślady wypadku na drodze są zlokalizowane zazwyczaj w obrębie pasa drogowego (jezdni, pobocza, rowy, skarpy, drzewa itp.), czasem jednak mogą sięgać dalej, a także obejmować odcinek drogi o stosunkowo dużej długości.

Szczególnie uważnym oględzinom należy poddać ślady hamowania lub blokowania kół pojazdu. Ślady te mogą świadczyć o efektywnej drodze hamowania pojazdu, a także o jego szybkości. Należy na jezdni sfotografować te ślady, zaznaczając je białą kredą (śląd blokowania – dwie linie ciągłe, śląd hamowania – jedna linia ciągła, jedna przerywana), oddzielając linią poprzeczną śląd hamowania od śladu blokowania, następnie dokonujemy pomiarów tych śladów (wyniki powinny się znaleźć w protokole oględzin, na szkicu oraz można wynik zapisać na jezdni i ująć na fotografii).

W wielu przypadkach nie można ograniczyć się do poszukiwania wymienionych wyżej śladów typowych. Trzeba uwzględnić w tej mierze szczególnie charakter danego wypadku, korzystając w razie potrzeby i możliwości ze wskázówek eksperta.

W rezultacie wypadku drogowego na odzieży i obuwiu, a także na ciele uczestników wypadku mogą pozostać jego ślady. Oględziny odzieży i obuwia mają na celu wyprowadzenie wniosków o sposobie powstania uszkodzeń, zabrudzeń, odcisków, określenie części pojazdu, od których one powstały oraz kierunku, w jakim te części działały, a co za tym idzie, odtworzenie miejsca, jakie zajmował uczestnik wypadku w pojeździe lub pozycji, w jakiej znajdował się na jezdni w chwili zdarzenia. Dlatego też należy uprzedzić personel sanitarny, zabierający ofiarę wypadku, by nie niszczone odzieży, jak również nie czyszczono jej, a pozostawiono (po zdjęciu jej z ofiary) do dyspozycji organów ścigania.

Po dokonaniu oględzin terenu wypadku i ofiary (jeżeli znajduje się na miejscu zdarzenia) przystępujemy do oględzin pojazdu. Badanie pojazdu przeprowadza się przez oględziny zewnętrzne i sprawdzenie jego stanu technicznego na miejscu zdarzenia oraz badanie w stacji diagnostycznej lub w warunkach

laboratoryjnych. W dalszej części rozdziału omówimy tylko badanie pojazdu na miejscu zdarzenia.

Oględziny zewnętrzne należy rozpocząć od określenia rodzaju pojazdu, jego marki, numeru rejestracyjnego, koloru nadwozia, położenia powypadkowego, a więc stwierdzenia, czy pojazd stoi na kołach, jakie jest jego położenie w stosunku do osi jezdni, jak są ustawione koła przednie, a jeśli pojazd jest przewrócony lub pochylony, to na który bok. Jeżeli przypuszczalny kierowca pojazdu oddalił się z miejsca wypadku (pozostawiając pojazd) lub z innych przyczyn przewidujemy trudności w ustaleniu, kto z jadących pojazdem prowadził go – należy zabezpieczyć ślady osmologiczne oraz ujawnić i zabezpieczyć ślady linii papilarnych na urządzeniach sterowniczych (kierownicy, przekładni biegów, gałkach i przyciskach znajdujących się na desce rozdzielczej) oraz na klamce drzwi kierowcy, kluczyku stacyjki zapłonowej itp. miejscach.

Następnie należy przystąpić do ustalenia i odnotowania położenia przekładni biegów, przełączników świateł, włącznika wycieraczki, cięgła hamulca pomocniczo-postojowego, ustalić i odnotować, czy w ogumieniu jest powietrze, czy na podwoziu znajdują się ślady łatwo zanikające (smugi, starcia, warstewki kurzu, błota, ślady krwi, tkanki i inne naniesione substancje obce), jak rozmieszczony jest ładunek.

Z kolei należy sfotografować w pozycji powypadkowej pojazd z dwu lub trzech stron, oznaczyć kredą jego położenie i jeżeli zachodzi taka potrzeba, można odstawić już pojazd poza jezdnię, wykonując tam pozostałe czynności, związane z oględzinami.

Obok oględzin zewnętrznych nadwozia i podwozia prowadzi się oględziny kabiny kierowcy, pomieszczeń pasażerskich i skrzyni ładunkowej, gdzie dokumentujemy rozmieszczenia ładunku.

Sprawdzenie stanu technicznego pojazdu powinno obejmować układ zawieszenia, koła jezdne (szczególną uwagę zwracamy na sprawdzenia stanu ogumienia, stopień użycia bieżnika, ciśnienie powietrza w oponach, stan obręczy), układ hamulcowy (w pojazdach z hamulcami pneumatycznymi kontroluje się na manometrze ciśnienie powietrza w zbiornikach, natomiast w pojazdach z hamulcami hydraulicznymi należy trzykrotnie wcisnąć pedał hamulca, każdorazowo mierząc jego odległość od podłogi kabiny) – w pojazdach ze sprawnym układem hamulcowym pedał hamulca nie powinien dochodzić do podłogi pojazdu i zaraz po zwolnieniu nacisku powinien powracać do pozycji pierwotnej. Należy każdorazowo sprawdzić stan przewodów hamulcowych i ich połączeń oraz czy z bębnow hamulcowych nie wycieka płyn, układ kierowniczy (sprawdza się luzy koła kierownicy, przegubu, sworzni kulistych i drążków skrętnych). Suma luzów nie powinna przekraczać 15° – wielkość ulega wahaniom w zależności od typu pojazdu, dlatego też nie należy określać, czy luz ten jest prawidłowy, czy też nie, a tylko ograniczyć się do podania jego wielkości mierzonej kątomierzem),

światła i inne urządzenia umożliwiające kierowcy obserwację drogi (ilość i ustawienie lusterek, stan czystości szyb).

Badania stanu technicznego w dużej mierze uzależnione są od stopnia zniszczenia samego pojazdu w wyniku wypadku. W zależności od tego niektóre badania będzie można wykonać dopiero w stacji diagnostycznej lub też w warunkach laboratoryjnych, np. badania metaloznawcze.

Wyniki oględzin miejsca wypadku drogowego opisuje się w protokole oględzin – można dokonać opisu wszystkich ww. śladów w jednym protokole lub też sporządzić odrębny protokół oględzin pojazdu (jak to ma miejsce w organach Policji – gdzie do opisu pojazdu stosowane są specjalne druki). Sporządza się również szkic miejsca wypadku drogowego i w zależności od sytuacji – może to być jeden szkic lub kilka szkiców.

Oględziny miejsca wypadku drogowego dokumentuje się również fotograficznie, a więc wykonuje się fotografie ogólnorientacyjne (dobre wyniki daje fotografia panoramowa), sytuacyjne (np. położenie wzajemne pojazdów), szczegółowe (wygląd poszczególnych śladów). Osobnym i trudnym problemem jest fotografowanie w nocy. Do oświetlenia terenu możemy użyć reflektorów pojazdu ekipy oględzinowej (np. specjalnych tzw. „szperaczy”), jak również normalnych lamp błyskowych. Wykonywanie fotografii szczegółowej przy użyciu lampy błyskowej odbywa się na ogólnych zasadach, natomiast inaczej to przebiega przy zdjęciach sytuacyjnych i ogólnorientacyjnych. W takiej sytuacji umieszczamy aparat fotograficzny na statywie i dokonujemy pełnego otwarcia migawki, drugi członek ekipy w tym czasie dokonuje błysków lampą w taki sposób, by światło lampy błyskowej z różnych miejsc było skierowane na miejsce zdarzenia. W ten sposób materiał negatywowo zostaje stopniowo naświetlony.

Z prowadzonych czynności oględzinowych sporządza się również notatkę urzędową.

Nad całością oględzin czuwa kierownik grupy, który po ich zakończeniu powinien jeszcze raz przeanalizować krótko ich wyniki i zdecydować, czy wykonano należycie wszystkie czynności i nie wymagają one uzupełnień. Jeżeli oględziny wykonano w nocy – wskazane jest skontrolowanie za dnia tego, czy wszystkie szczegóły zostały uwzględnione.

Jeżeli pojazdy biorące udział w wypadku wymagają specjalistycznych oględzin (np. w stacji diagnostycznej lub badań laboratoryjnych), należy je odpowiednio zabezpieczyć przez dostępem osób niepowołanych, np. można tego dokonać w zamkniętym garażu jednostki. W takim wypadku zarówno pojazd, jak i wejście do garażu powinno być opieczętowane. Informacja o tych czynnościach powinna być zawarta w protokole oględzin.

B. Badanie miejsca kradzieży z włamaniem

Przystępując do oględzin miejsca kradzieży z włamaniem, w pierwszej kolejności po zebraniu informacji od osób zabezpieczających oraz dokonaniu wglądu w miejsce zdarzenia, należy przeprowadzić analizę zebranych informacji i skontrolować z sytuacją na miejscu zdarzenia, a następnie zaplanować czynności oględzinowe.

Zaznaczyć należy, iż w wielu przypadkach, gdy upływ czasu od chwili włamania do chwili oględzin nie jest zbyt duży, istnieje możliwość wykorzystania psa tropiącego.

Podczas badania miejsc tego rodzaju zdarzeń szczególną uwagę należy zwrócić na następujące fakty:

- 1) Kiedy czynu dokonano i czy mamy do czynienia z kradzieżą z włamaniem?
- 2) Którędy sprawca wszedł, jakich czynności dokonywał i jaką drogą opuścił miejsce włamania?
- 3) Jakich narzędzi używał sprawca, czy mógł działać sam, czy też musiał mieć współników i ilu?
- 4) Czy sposób dokonania włamania był najlepiej (w konkretnych warunkach) dobrany i czy można było dokonać włamania w sposób prostszy?
- 5) Czy czas dokonania włamania był optymalnie dobrany przez sprawcę, biorąc pod uwagę warunki lokalne i czy w tym czasie wystąpiły okoliczności normalnie na danym obiekcie niewystępujące (np. nagłe wyłączenie prądu itp.)?
- 6) Co zabrał sprawca i jakie miał możliwości wynoszenia łupu?
- 7) Jakie informacje musiał mieć sprawca, aby ustalić czas i sposób dokonania włamania i od kogo mógł je uzyskać?
- 8) Jak długo sprawca musiał przebywać na miejscu zdarzenia i czy mógł go ktoś zauważyć?
- 9) Jakimi kwalifikacjami dysponował sprawca (przestępczymi i zawodowymi), biorąc pod uwagę rodzaj użytych narzędzi i sposób ich użycia?

Starając się uzyskać odpowiedzi na tak postawione zagadnienia, musimy konfrontować je na bieżąco z uzyskanym materiałem dowodowym.

W zależności od rodzaju włamania należy zwrócić szczególną uwagę na to, jakie ślady winny w takim przypadku wystąpić i gdzie mogą się one znajdować.

Ogólne zasady przeprowadzania oględzin miejsca zdarzenia zostały już omówione. Oględziny miejsca kradzieży z włamaniem charakteryzują się pewną specyfiką, polegającą na tym, iż postępujemy „z zewnątrz od środka”. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

- 1) urządzenia zabezpieczające pomieszczenia przed dostępem osób niepowołanych (drzwi, okna, zamki, systemy alarmowe), a które musiał forsować sprawca;

- 2) wewnątrz pomieszczenia, w którym działał sprawca;
- 3) teren przyległy do pomieszczenia, do którego dokonano włamania;
- 4) drogi dojścia i odejścia sprawcy (także hipotetyczne).

Przeprowadzając oględziny miejsca włamania, musimy, rzecz jasna, sporządzić z tych czynności odpowiednią dokumentację. W skład dokumentacji tej wchodzi: protokół oględzin, szkic lub szkice, tablice poglądowe ze zdjęciami. Celowym wydaje się postulat, aby prowadzący czynności oględzinowe sporządził każdorazowo notatkę z analizy wyników oględzin, która to notatka może zawierać nieobowiązujące prowadzącego dalsze postępowanie sugestie co do sprawcy, sposobu dokonania włamania i zagarniętego mienia.

Praktyka organów ścigania wykazuje, iż często dochodzi do włamań, tzw. „na zamówienie”, które mają ukryć niedobory spowodowane przez osoby odpowiedzialne za mienie. Dość częstym zjawiskiem jest też pozoracja włamań dla ukrycia niedoborów. Dlatego też przy wyjaśnieniu spraw dotyczących kradzieży z włamaniem koniecznym jest przeprowadzenie wszechstronnych badań wszystkich dowodów i okoliczności zdarzenia, także pod kątem, czy włamanie miało rzeczywiście miejsce, czy też było upozorowane.

W większości włamań upozorowanych zaobserwować można nadmierną ilość śladów lub też ich brak, nienaturalne umiejscowienie, wygląd i charakter, co z reguły jest nietypowym dla rzeczywistego włamania. Sprawca często w obawie przed wykryciem jego działania pozostawia ślady jedynie od wewnątrz, przy niemal całkowitym braku śladów na zewnątrz.

Badając miejsce zdarzenia pod kątem, czy nie mamy do czynienia z włamaniem upozorowanym, winniśmy zwrócić uwagę na następujące zjawiska, które przyjmuje się za typowe dla włamań upozorowanych:

- 1) brak śladów, które z uwagi na technikę włamania powinny wystąpić;
- 2) brak śladów działania na zewnątrz obiektu, a wystąpienie śladów jedynie wewnątrz (tu zwrócić należy uwagę na to, czy do obiektu nie można się było dostać przez różnego rodzaju kanały ciepłownicze lub wentylacyjne, których wyjścia są z reguły mało widoczne);
- 3) otwory w przeszkodzie zbyt małe, aby sprawca mógł się przez nie przedostać lub wynieść łup;
- 4) brak śladów środków transportu, bez których wywiezienie dużej ilości mienia byłoby niemożliwe nawet przez kilku sprawców;
- 5) niemożliwość usunięcia przeszkody bez pozostawienia śladów towarzyszących na elementach zabezpieczenia;
- 6) nadmiar, brak lub nienaturalne rozmieszczenie opiłek lub opiłki z innego materiału niż przepiłowany przedmiot;
- 7) ślady mocowania kłódki w imadle lub ślady korozji na przecięciu oraz ślady piłowania w miejscach, w których jest to praktycznie niemożliwe;

8) nadmierne braki wykazane w remanencie, wskazujące często na to, iż więcej skradziono niż faktycznie mogło pomieścić dane pomieszczenie albo też więcej niż w pomieszczeniu tym rzeczywiście się znajdowało.

Stwierżeń powyższych nie należy przy tym traktować jako z góry wykluczających możliwość zaistnienia rzeczywistego włamania. Powinny one jednak stanowić dla prowadzącego oględziny sygnał do szczególnie uważnego i wszechstronnego badania miejsca zdarzenia, a także zaplanowania innych niezbędnych czynności taktycznych, które doprowadzą do potwierdzenia lub odrzucenia przyjętych wersji.

C. Badanie miejsca znalezienia zwłok

Ekipa oględzinowa przybywająca na miejsce znalezienia zwłok¹⁵⁸ powinna posiadać w swym składzie: prokuratora, lekarza sądowego, oficera dochodzeniowego oraz technika kryminalistycznego.

Po wysłuchaniu meldunku złożonego przed dowódcę patrolu, zabezpieczającego miejsce zdarzenia, kierownik ekipy oględzinowej przystępuje do fazy oględzin wstępnych – w celu ogólnego zapoznania się z miejscem zdarzenia. W czasie oględzin wstępnych należy ustalić badany obszar oraz zakres prowadzonych czynności. Musimy pamiętać o tym, że nie zawsze miejsce znalezienia zwłok jest miejscem dokonania zabójstwa. W tej fazie oględzin należy obejrzeć miejsce zdarzenia (nie ruszając niczego), ustalić drogę przybycia i ucieczki sprawcy, określić położenie zwłok w stosunku do otoczenia oraz zorientować się w położeniu różnych śladów. Jeżeli oględzinom jest poddawany duży teren otwarty, dla ułatwienia można podzielić go na poszczególne pola (sektory). Ślady stóp, środków transportu i inne ślady dostrzeżone w toku wstępnych oględzin zabezpiecza się wstępnie w miarę potrzeby (np. gdy panują złe warunki atmosferyczne), a miejsce ich ujawnienia oznacza się jakimś przedmiotem, np. numerkiem fotograficznym umieszczonym na podstawie.

Po dokonaniu tych czynności wstępnych można już wysnuć pewne wersje zdarzenia. Kierownik ekipy na tej podstawie opracowuje plan oględzin i przydziela poszczególnym członkom ekipy oględzinowej konkretne zadania. W celu odnalezienia części śladów w terenie trudno dostępnym czy też w celu zorganizowania pościgu za sprawcą można wykorzystać przewodnika z psem tropiącym.

Obraz zastany na miejscu zdarzenia powinien być w tej fazie udokumentowany poprzez wykonanie zdjęć fotograficznych.

Następnie przechodzimy do fazy oględzin szczegółowych wg opracowanego poprzednio przez kierownika ekipy oględzinowej planu. Celem tych czynności jest ujawnienie i zabezpieczenie śladów, które mają związek z przestępstwem i będą mogły przyczynić się do wykrycia sprawcy i udowodnienia mu winy.

¹⁵⁸ Por. M. Całkiewicz, *Oględziny zwłok i miejsca ich znalezienia*, Warszawa 2010.

Przed przystąpieniem do oględzin należy wyznaczyć punkt orientacyjny, w stosunku do którego będziemy odnosić położenie przedmiotów i śladów ujawnionych na miejscu zdarzenia. Funkcję punktu orientacyjnego może spełniać każdy stały obiekt w terenie (np. latarnia, drzewo, zabudowania itp.). Ustala się również kierunek orientacyjny poszukiwań (to jest kierunek, w jakim poruszamy się na miejscu zdarzenia podczas oględzin, np. zgodnie z ruchem wskazówek zegara itp.).

Praktyka prowadzenia oględzin miejsca znalezienia zwłok wykazuje, iż właściwszą zasadą postępowania jest rozpoczęcie oględzin od punktu centralnego – czyli właśnie od zwłok i dopiero później poddaniu oględzinom innych przedmiotów i pozostałej części miejsca zdarzenia, tak więc rozpoczynamy od dokładnej charakterystyki samego miejsca, na którym zwłoki się znajdują oraz od ich ułożenia względem innych przedmiotów. Należy opisać dokładnie pozycję zwłok i układ ich poszczególnych części, zwracając szczególną uwagę na ułożenie głowy i kończyn. Przy pomocy lekarza sądowego określamy rany, jakie są widoczne na ciele ofiary, następnie można już przystąpić do badania odzieży zwłok. Należy tutaj jednak pamiętać o właściwym zabezpieczeniu mikrośladów. Przeszukujemy kolejno kieszenie – ich zawartość dokładnie zabezpieczamy (w sposób właściwy dla danych przedmiotów). Po zorientowaniu się co do charakteru ran należy przystąpić do szukania narzędzia, którego użyto do zabójstwa, jak również śladów pochodzących od tego narzędzia. Szczególnie ważne jest poszukiwanie łusek lub pocisków. Jeżeli zabójstwo zostało dokonane w pomieszczeniu zamkniętym, w toku oględzin szczegółowych należy specjalną uwagę zwrócić na drzwi i okna. Szuka się na nich śladów narzędzi użytych przez przestępców, bada, czy i w jaki sposób zostały otworzone, z której strony itp. W celu ujawnienia śladów linii papilarnych sprawcy szczególnie starannym oględzinom należy poddać przedmioty, których mógł dotykać, np. otwarta kasetka, fotel, krzesła, stoły, wyłączniki, szafy, obrazy, naczynia, urządzenia sanitarne itp.

Starannym oględzinom należy również poddać drogi dojścia sprawców do miejsca przestępstwa. Z reguły ujawnia się tu najwięcej różnych śladów, np. na wyłamanym zamku w drzwiach mogą pozostać ślady narzędzi użytych do włamania, ślady linii papilarnych. Ślady wiercenia, rąbania, wgniecenia – spowodowane łomem lub innym narzędziem, a ujawnione na miejscu zdarzenia, należy starannie zabezpieczyć i przekazać do dalszych badań. Jeśli przestępca dostał się do pomieszczenia przez okno, trzeba szczególnie starannie szukać śladów linii papilarnych czy też śladów rękawiczek; jeżeli szyba jest wybita, należy dokładnie obejrzeć odłamki szkła, pozbierać je i zabezpieczyć.

W toku oględzin szczegółowych zwracamy uwagę również na tzw. okoliczności negatywne, np. brak krwi koło zwłok (a na ciele występują rozległe obrażenia – rany cięte i rąbane), wskazuje na to, że zwłoki zostały przeniesione, a więc miejsce znalezienia zwłok nie jest miejscem, w którym dokonano zabójstwa.

Należy również zwracać uwagę na przedmioty pozostawione przez sprawcę, takie jak guziki oderwane w czasie walki, grzebień, papierośnice, scyzoryki, chusteczki do nosa, części odzieży, niedopałki papierosów. W toku przesłuchania świadków trzeba wyjaśnić, czy znalezione przedmioty były własnością osoby zamordowanej (należy dla ustalenia tego faktu przesłuchać osoby najbliższe), czy też mogły być pozostawione przez sprawcę.

Duże znaczenie posiadają plamy krwi. Trzeba pamiętać o tym, iż mogą one mieć różny kolor (nawet wpadający w zielony) w zależności od czasu, wilgotności oraz nasłonecznienia.

W zależności od rodzaju śmierci, oględziny miejsca znalezienia zwłok i samych zwłok będą posiadały swoją specyfikę. Przedstawimy teraz krótko najczęściej występujące przypadki:

- 1) oględziny w wypadkach zabójstw bronią palną – oprócz ogólnych wyżej przedstawionych założeń, charakteryzują się występowaniem śladów użycia broni palnej. Podczas prowadzenia oględzin w tego typu sprawach należy dodatkowo ustalić:
 - a) otwór wlotowy i wylotowy pocisku (przy przestrzałach),
 - b) tor i kierunek lotu pocisku,
 - c) określić odległość, z jakiej padł strzał,
 - d) ustalić pozycję ofiary w chwili strzału,
 - e) ustalić miejsce, z którego oddano strzał,
 - f) dokonać poszukiwania śladów użycia broni palnej (przede wszystkim łusek i pocisków);
- 2) oględziny w wypadkach uduszenia gwałtownego. Z punktu widzenia medycyny sądowej uduszenie gwałtowne dzielimy na:
 - a) śmierć w ciasnej przestrzeni – polega na unieruchomieniu klatki piersiowej poprzez jej uciśnięcie i uniemożliwienie wykonywania ruchów oddechowych, a w rezultacie niedotlenienie mózgu,
 - b) utonięcie – polega na dostaniu się wody do układu oddechowego, w wyniku czego uniemożliwiona jest wymiana gazowa, a w rezultacie niedotlenienie mózgu. Na skutek tego w mózgu następują nieodwracalne zmiany, w wyniku których dochodzi do zejścia śmiertelnego,
 - c) śmierć w wodzie – polega na zaprzestaniu pracy jednego z podstawowych układów (np. zatrzymanie akcji serca) – zamknięcie układu oddechowego poprzez dostanie się wody jest już sprawą wtórną,
 - d) zagardlenie – polega ogólnie na zatrzymaniu dopływu krwi do mózgu, co w krótkim czasie powoduje jego niedotlenienie i nieodwracalne w nim zmiany, w wyniku czego następuje zejście śmiertelne. Zagardlenie dzielimy na:
 - zadławienie – sprawca działa gołymi rękoma na szyję ofiary, zatrzymując dopływ krwi do mózgu,

- zadzierzgnięcie – sprawca działa na szyję ofiary jakimś przedmiotem, np. sznurkiem, pończochą itp. Możliwe jest również zadzierzgnięcie samobójcze, np. tzw. „młotek hiszpański”,
- powieszenie – polega na założeniu pętli (z różnego rodzaju materiałów) na szyję. Powieszenie może występować w postaci „klasycznej” lub też jako powieszenie w pozycji siedzącej albo leżącej (do zatrzymania dopływu krwi do mózgu wystarczy nacisk na szyję wielkości 4 kg).

Prowadząc oględziny zwłok i miejsca ich znalezienia w przypadku, gdy przyczyną zejścia jest śmierć w ciasnej przestrzeni, należy zwrócić uwagę na okoliczności dostania się danej osoby w to miejsce. Trzeba wyjaśnić, czy mamy do czynienia z wypadkiem, czy też akcją przestępczą.

Rozróżnienie, czy śmierć wystąpiła w wyniku utonięcia, czy też jako śmierć w wodzie, możliwe jest w ogromnej większości tylko podczas sekcji zwłok.

W sytuacji, gdy śmierć nastąpiła w wyniku zagardlenia, szczególną uwagę zwracamy na szyję ofiary. Na szyi powinny wystąpić podbiegnięcia krwawe, a w przypadku zadzierzgnięcia i powieszenia występuje tzw. bruzda wisielcza. Brak tych oznak możemy uznać za ustalenie negatywne i wtedy trzeba szukać innej przyczyny śmierci.

W przypadku powieszenia trzeba zabezpieczyć sznur z całą pętlą. Podczas oględzin zewnętrznych należy zwrócić uwagę na:

- 1) pozycje ciała;
- 2) do jakiego przedmiotu był przywiązany sznur i w jaki sposób;
- 3) z jakiego materiału był wykonany;
- 4) odległość stóp od podstawy (przy powieszeniu „klasycznym”);
- 5) wygląd i przebieg bruzdy wisielczej;
- 6) wygląd i układ plam opadowych;
- 7) stan zwłok i odzieży.

Oględziny w sprawach zabójstwa bronią białą lub innymi narzędziami – przy tego rodzaju oględzinach oprócz rozstrzygnięcia, czy mamy do czynienia z zabójstwem, czy z samobójstwem, czasu zejścia, motywu itp., należy ponadto wyjaśnić:

- 1) jakim narzędziem zadano obrażenia;
- 2) jaka była pozycja ofiary;
- 3) czy ofiara się broniła;
- 4) gdzie powinniśmy szukać narzędzia przestępstwa.

Oględziny w sprawach zatruc – w przypadku zatruc substancjami lotnymi, np. tlenkiem węgla (plamy opadowe mają kolor jaskraworóżowy) czy też gazem, należy – oprócz czynności zwykle wykonywanych na miejscu znalezienia zwłok – zabezpieczyć takie urządzenia, jak piece węglowe, kuchenki gazowe, jak również i pozostała instalację.

W przypadku zatruc środków chemicznymi zabezpieczamy opakowania po lekarstwach (gdy takie znajdują się blisko zwłok), resztki pokarmu na talerzach i w szklankach, jak również wymiociny.

Z czynności oględzinowych sporządzamy protokół oględzin (według poznanych zasad), szkic lub szkice (w zależności od sytuacji), dokumentację fotograficzną (należy tu pamiętać o tym, iż największą wartość mają zdjęcia zwłok wykonane z góry i obejmujące całe zwłoki) oraz notatkę urzędową, w której opisać zaistniałe zdarzenie i podać wypracowane wersje śledcze. Wszystkie ujawnione ślady zabezpieczamy (w sposób omówiony w poprzednich częściach skryptu) i zaopatrujemy w metryczki śladu.

W toku prowadzenia oględzin można również dokonać przesłuchania w charakterze świadków osób, które widziały zdarzenie, jak i osoby, które pierwsze znalazły zwłoki.

Na zakończenie tej fazy oględzin kierownik ekipy oględzinowej powinien zebrać cały ujawniony materiał dowodowy, dokonać jego analizy i ewentualnie uzupełnić braki, jak również przemyśleć, czy wszystko zostało poddane dokładnym oględzinom. Zwłoki należy przewieźć do zakładu medycyny sądowej celem dokonania sekcji.

D. Badanie miejsca zwałcenia

W przypadku zwałceń oględziny nie mogą ograniczać się jedynie do samego miejsca zdarzenia. Powinny również obejmować zarówno osobę ofiary, jak też osobę sprawcy (jeżeli jest znany i zatrzymany).

Oględziny i badanie ciała osoby pokrzywdzonej są czynnościami niecierpiącymi zwłoki i muszą być przeprowadzone natychmiast po otrzymaniu zawiadomienia o zwałceniu. Celem oględzin i badań osoby pokrzywdzonej jest stwierdzenie:

- 1) czy został odbyty stosunek płciowy, czy też miało miejsce tylko uśmierzanie zwałcenia i jakie w związku z tym ujawniono ślady na ciele osoby pokrzywdzonej;
- 2) jakie obrażenia (uszkodzenia) ciała osoby pokrzywdzonej spowodował sprawca i czym one zostały spowodowane (narzędzia);
- 3) jaki jest stan psychiczny i umysłowy osoby pokrzywdzonej, a jeżeli jest ona nieletnia – określenie jej wieku z wyglądu oraz stopnia rozwoju biologicznego.

Do badań ciała i oględzin należy obowiązkowo wezwać lekarza, biegłego medycyny sądowej. Jeżeli brak jest odpowiedniego specjalisty, można powołać lekarza ginekologa i ewentualnie internistę.

Lekarz, dokonując oględzin ciała osoby pokrzywdzonej, powinien w szczególności starać się o ujawnienia śladów spermy na włosach wżgórka łonowego, kroczu, udach, niekiedy w okolicach odbytu. Dokonując oględzin ciała osoby

pokrzywdzonej w przypadku brutalnego zachowania się sprawcy, szczególną uwagę należy zwrócić na te części ciała, które są najbardziej narażone na działanie sprawcy. Będą to w szczególności okolice:

- 1) twarzy – wokół ust i nosa należy poszukiwać zadrapań i otarć naskórka, mogą wystąpić sińce i złamania kości nosowej;
- 2) szyi – w przypadku dławienia można stwierdzić typowe oznaki działania palców i paznokci w postaci owalnych otarć oraz okrągłych i łukowatych zadrapań, w przypadku obrony ze strony pokrzywdzonej mogą wystąpić zadrapania od paznokci – w postaci smugowej na szyi;
- 3) ręce – w okolicy nadgarstków i dłoni mogą wystąpić otarcia naskórka, zadrapania pochodzące od paznokci sprawcy; jeśli ofiara broniła się, mogą pod jej paznokciami pozostać ślady naskórka, włosów sprawcy itp.;
- 4) piersi i brzuch ofiary – często na tych częściach ciała mogą występować podobne ślady zadrapań i otarć naskórka, obrzęki i podbiegnięcia krwawe itp.;
- 5) kolana i uda ofiary – gdy ofiara stawiała opór sprawcy, występują charakterystyczne sińce i zadrapania, na narządach płciowych również mogą wystąpić podbiegnięcia krwawe, otarcia naskórka oraz ewentualne poważniejsze uszkodzenia, np. rozerwania itp.

Równocześnie z oględzinami i badaniami ciała osoby pokrzywdzonej dokonuje się z udziałem lekarza oględzin odzieży. Oględzinom trzeba poddać całą odzież, a nie tylko wybrane jej części. Celem oględzin odzieży jest ujawnienie oraz zabezpieczenie wszelkich śladów, jakie mogą mieć związek ze zdarzeniem (bardzo ważną rolę odgrywają tutaj mikroślady). Oględzin poszczególnych części odzieży dokonuje się oddzielnie, zaczynając od odzieży zewnętrznej. Należy opisać rodzaj i stan ubioru, a następnie ujawnione na nim plamy, zabrudzenia i uszkodzenia. Opisując stwierdzone uszkodzenia, należy podawać dokładne dane co do rozmiarów, rozmieszczenia i rodzaju uszkodzeń. Przy plamach trzeba określić ich rodzaj, kolor i rozmiar. Wśród ujawnionych plam mogą być plamy pochodzące ze spermy, wydalin i wydzielin ciała. Na odzieży można ujawnić ślady krwi, włosy itp., które należy zabezpieczyć zgodnie z wymogami techniki kryminalistycznej.

Z oględzin odzieży sporządza się protokół i dokumentację techniczną (najczęściej fotograficzną oraz zabezpieczone ślady wraz z metryczkami). Z oględzin i badań ofiary zgwałcenia lekarz sporządza opinię. W tym przypadku konieczne jest wydanie postanowienia o powołaniu biegłego. W przypadku oględzin ofiary zabójstwa na tle seksualnym do czynności na miejscu zdarzenia możemy dopuścić lekarza bez wydawania postanowienia o powołaniu biegłego.

W przypadku oględzin w sprawach zabójstw na tle seksualnym należy je rozpoczynać od zewnętrznych oględzin zwłok w celu ustalenia motywu zabójstwa, tożsamości ofiary oraz szybkiego zabezpieczenia łatwo ulegających

zniszczeniu śladów. Wyniki zewnętrznych oględzin zwłok należy natychmiast wykorzystać do planowania dalszego toku oględzin miejsca podejrzanego, jak i programowania innych czynności śledczych.

Przebieg takich oględzin jest podobny do oględzin w przypadku znalezienia zwłok bez motywów seksualnych.

Ogólne zasady przeprowadzania oględzin miejsca w sprawach przestępstw seksualnych są takie same, jak w innych sprawach.

Zasady te polegają na:

- 1) zabezpieczeniu miejsca zdarzenia;
- 2) zorganizowaniu pościgu za sprawcą, jeśli okoliczności uzasadniają podjęcie tej czynności;
- 3) zbadaniu miejsca zdarzenia w celu ujawnienia i zabezpieczenia śladów oraz przedmiotów mających związek ze zdarzeniem;
- 4) opisaniu w protokole oględzin zastanego wyglądu miejsca zdarzenia, ujawnionych i zabezpieczonych śladów;
- 5) sporządzeniu odpowiedniej dokumentacji technicznej dotyczącej miejsca zdarzenia;
- 6) dokonaniu oceny zabezpieczonych śladów i przeprowadzeniu analizy ustalonych okoliczności w celu zbudowania wersji śledczych.

W sprawach o zgwałcenie przeprowadzenie oględzin należy rozpocząć od miejsca zgwałcenia. Inaczej przeprowadza się oględziny, gdy miejscem zgwałcenia jest pomieszczenie, a inaczej, gdy przestrzeń otwarta. Właściwości każdego z tych miejsc wpływają na rodzaj i jakość pozostawionych śladów. W sprawach o zgwałcenia najczęściej mamy do czynienia ze śladami widocznymi, niejednokrotnie trudnymi do odróżnienia od podłoża. Na miejscach tego rodzaju przestępstw należy szukać plam pochodzących z wydalin i wydzielin ciała ludzkiego, a w szczególności śladów spermy. Ponadto można i należy starać się ujawnić pozostałe ślady, jakie mogą wystąpić na miejscu zdarzenia, np. ślady krwi, moczu, wymiociny, włosy, śluz z nosa. Na każdym miejscu przestępstwa seksualnego można znaleźć inne ślady lub przedmioty stanowiące dowód w sprawie.

Często ofiara lub sprawca na miejscu przestępstwa pozostawiają części odzieży lub przedmioty osobistego użytku. Między pokrzywdzoną a sprawcą niejednokrotnie dochodzi do walki, wtedy można znaleźć części oderwane z garderoby.

Bardzo istotne jest dokładne ujęcie w protokole oględzin wyglądu miejsca przestępstwa. W niektórych przypadkach znajduje się na miejscu zdarzenia pozostałości libacji w postaci butelek, szklanek, kieliszków, talerzyków itp.

Bardzo istotne jest ujęcie również tzw. okoliczności negatywnych, to jest takich stanów faktycznych, których zaistnienia nie stwierdzono, a które według wszelkich prawdopodobieństw powinny były powstać, gdyby zdarzenie faktycznie zaistniało.

Jeżeli miejscem zgwałcenia lub zabójstwa na tle seksualnym jest mieszkanie, to trzeba podać, czy panuje w nim ład i porządek, czy też nie i czym się ten nieporządek charakteryzuje, np. potłuczonymi naczyniami, poprzestawianymi i porozbijanymi meblami, rozrzuconą bielizną itp.

Jeśli miejscem czynu jest przestrzeń otwarta, to należy ustalić, co wskazuje na to, że w tym miejscu przebywali ludzie. Jeżeli we wskazanym miejscu rosnące tam rośliny nie będą połamane czy też pogniecione, to należy mieć wątpliwości co do faktu zaistnienia tam zdarzenia.

Osobę podejrzaną o dokonanie przestępstwa zgwałcenia należy poddać oględzinom ciała i odzieży w pierwszej kolejności (zaraz po zatrzymaniu). Przy oględzinach ciała i odzieży osoby podejrzanego stosujemy podobne zasady postępowania, jak przy oględzinach ciała i odzieży ofiary zgwałcenia. Celem oględzin ciała osoby podejrzanego jest stwierdzenie przede wszystkim uszkodzeń spowodowanych przez osobę pokrzywdzoną w czasie walki lub doznanych w inny sposób oraz ujawnienie śladów stosunku płciowego.

Na ciele sprawcy można często ujawnić liczne ślady w postaci sińców, zadrapań, które powstały w wyniku walki ofiary. Pod paznokciami należy poszukiwać świeżych komórek naskórka, zamieszczonego niejednokrotnie z krwią lub wydzielinami ofiary. W okolicy narządów płciowych należy poszukiwać śladów spermy, wydzielin z pochwy, niejednokrotnie zmieszanych z krwią.

Przystępując do oględzin odzieży podejrzanego, trzeba się kierować wyjaśnieniami osoby pokrzywdzonej, która mogła widzieć ubiór sprawcy itp. Pamiętać należy, że sprawca na pewno czynił usiłowania usunięcia śladów kompromitujących go lub nawet zmienił ubranie. Do oględzin więc należy zabezpieczyć całą odzież podejrzanego, a niekiedy nawet dokonać przeszukania pomieszczenia zajmowanego przez niego w celu uzyskania poszczególnych elementów garderoby. Na odzieży sprawcy możemy ujawnić ślady krwi, spermy, włosy, wszelkiego rodzaju uszkodzenia odzieży, np. brak guzików, zabrudzenie substancjami chemicznymi, organicznymi, igliwem i liśćmi pochodzącymi z miejsca przestępstwa. Skrupulatne przeprowadzenie badań ciała i oględziny osoby podejrzanego mogą dostarczyć niezbędnych dowodów wskazujących na popełnienie przez tę osobę czynu przestępnego.

W praktyce organów ścigania spotykamy się często z fałszywym oskarżeniem o dokonanie zgwałcenia. Sprawy te sprawiają wiele kłopotów i wymagają stosownego postępowania. Fałszywe oskarżenie można podzielić na trzy kategorie, a mianowicie:

- 1) wynikające z nieświadomości i niezdawania sobie sprawy z tego, na czym polega zgwałcenie (często utrata dziewictwa jest utożsamiona ze zgwałceniem, a stosunek odbył się za zgodą obydwu stron);
- 2) składanie fałszywego oskarżenia z premedytacją z różnych pobudek. Powody takiego postępowania mogą być różne, np. chęć zemsty,

szantaż materialny lub matrymonialny, obawa przed reakcją rodziców, zasugerowanie mężczyźnie ojcostwa wcześniej poczętego dziecka itp.;

- 3) składanie wniosków o ściganie pod wpływem błędu co do osoby sprawcy. Oskarżenie niewinnego człowieka o dokonanie zgwałcenia, szczególnie wtedy, gdy czyn był dokonany nocą w miejscach nieoświetlonych i pokrzywdzona nie widziała dokładnie sprawcy.

W takich przypadkach postępowanie organu ścigania powinno zmierzać do uzyskania od pokrzywdzonej maksymalnej ilości informacji o samym przebiegu zdarzenia, jego czasie i miejscu, aby w trakcie późniejszych oględzin ciała, odzieży pokrzywdzonej oraz miejsca zdarzenia można było kontrolować wcześniej złożone wyjaśnienia ze stanem faktycznym.

E. Badanie miejsca zaistnienia pożaru

W świetle Orzecznictwa Sądu Najwyższego przez pożar należy rozumieć ogień o wielkim zasięgu, obejmujący z siłą żywiołową mienie ruchome lub nieruchome i zagrażający życiu lub zdrowiu ludzkiemu albo mieniu w znacznych rozmiarach (OSN KW Nr 5/1979, poz. 55).

Rozumienie pojęcia pożaru z punktu widzenia kryminalistyki jest znacznie szersze, bowiem będzie nas interesowało każde działanie ognia, niezależnie od tego, z jakich przyczyn powstał ogień i jakie skutki wywołał. Oczywiście z działaniem tego ognia musi być związane uzasadnione podejrzenie, iż zostało popełnione przestępstwo¹⁵⁹.

W literaturze istnieją różne klasyfikacje pożarów. Najczęściej spotykanym kryterium podziału jest przyczyna pożaru. Ze względu na przyczynę możemy podzielić pożary na:

- 1) pożary wynikłe z działania sił przyrody;
- 2) pożary wynikłe z naruszenia przepisów przeciwpożarowych, powstałe na skutek nieostrożnego obchodzenia się z ogniem, niewłaściwego przechowywania materiałów wybuchowych czy łatwopalnych, a także z niezachowania warunków właściwej eksploatacji urządzeń elektrycznych, ogrzewających, niezachowania zasad właściwej technologii produkcji itp.;
- 3) umyślne podpalenia.

W praktyce spotyka się jednak częściej podział pożarów na:

- 1) podpalenia;
- 2) samozapalenia.

Ad 1. Podpalenia – powstają na skutek bezpośredniego działania człowieka. Działanie to może być niezamierzone (np. przypadkowe zaproszenie ognia)

¹⁵⁹ Por. P. Guzowski, M. Rosak, *Wybrane zagadnienia z problematyki dochodzeń popożarowych*, Warszawa 2011.

albo celowe – tzw. podpalenie zbrodnicze. Podpalenie to ze względu na sposób działania sprawcy możemy podzielić na:

- 1) podpalenie bezpośrednie – sprawca jest obecny na miejscu w chwili wybuchu pożaru. Do spowodowania pożaru używa się z reguły zapalek, zapalniczek lub innego źródła ognia. W celu przyspieszenia procesu palenia sprawca gromadzi zwykle materiały łatwopalne, jak: papier, słomę, wióry drewna, natłuszczone szmaty. Obiekty trudnopalne oblewa naftą, benzyną lub innymi płynami łatwopalnymi, a następnie podpala. Podpalenia bezpośrednie, należące do nieskomplikowanych metod przestępnych, nie wymagają żadnych poważniejszych przygotowań – z tych względów są najczęściej stosowane;
- 2) podpalenie pośrednie – sprawca stosuje środki opóźnionego zapłonu tak, że upływa pewien czas pomiędzy działaniem sprawcy a wystąpieniem skutków postaci pożaru. Do tego rodzaju podpałów używa się różnego rodzaju środków (urządzeń) mechanicznych, chemicznych i elektrycznych.

Prosty sposób spowodowania opóźnionego podpalenia to użycie świecy w połączeniu z różnymi środkami, najczęściej mechanicznymi, np. ustawienie i pozostawienie zapalanej świecy na podłożu łatwopalnym (szmaty, nasyczone łatwopalnymi chemikaliami, słoma, papier itp.). Czas zapalenia uzależniony jest od grubości i długości świecy oraz przygotowanej ilości środków łatwopalnych.

Do dokonania opóźnionego zapłonu bywają używane liczne związki chemiczne i tak, np. roztwór fosforu w lotnym rozpuszczalniku (po odparowaniu rozpuszczalnika fosfor zaczyna się gwałtownie utleniać i zapala się, czas opóźnienia zależy od rodzaju rozpuszczalnika, ilości, stężenia itp.), sól umieszczony w nafcie (wystarczy wylać go wraz z naftą na materiały łatwopalne, aby po wsiąknięciu nafty w podłoże zetknął się on z wilgocią zawartą w atmosferze i zapalił się).

Oprócz środków chemicznych, coraz częściej znajduje zastosowanie prąd elektryczny jako środek opóźnionego zapłonu. Najczęstszy sposób to celowe zostawienie w pomieszczeniu niewyłączonego żelazka, kuchenki i podobnych urządzeń. Często sprawca powoduje zwarcie w celu wywołania pożaru. Wytwarzające się wówczas iskry powodują natychmiastowe zapalenie się materiałów łatwopalnych.

Ad 2. Samozapalenia – to pożary powstałe w wyniku działania przyczyn fizykochemicznych niekontrolowanych przez człowieka, wynikające z niewiedzy lub zaniedbania. Samozapalenia można podzielić na 3 grupy:

- 1) samozapalenia biologiczne – to takie, które powstają z udziałem drobnoustrojów (bakterii, drożdży pleśni) w składowanych masach – najczęściej produktów rolnych (nawozy, siano, zboża itp.);
- 2) samozapalenia chemiczne – powstają skutkiem przemian chemicznych, głównie dzięki utlenianiu lub egzotermicznym reakcjom chemicznym

składowanej masy. Przykładem ich powstania są składowiska niektórych nawozów sztucznych lub ich mieszanin, nasycone olejami roślinnymi masy substancji włóknistych itp.;

- 3) samozapalenie fizyczne – to takie, które powstały dzięki właściwościom fizycznym ciał lub dadzą się wyjaśnić prawami fizycznymi (skupienie światła, kumulowanie ciepła, tarcie, elektryczność statyczna, tworzenie mieszanin wybuchowych, dyfuzja itp.).

Zabezpieczenie miejsca pożaru zostaje dokonane na ogólnych zasadach zabezpieczenia miejsca zdarzenia i w ogólnym zarysie obejmuje:

- 1) możliwie najszybsze przybycie na miejsce zdarzenia i objęcie kierownictwa nad akcją ratowniczą do czasu przybycia straży pożarnej;
- 2) zorganizowanie pomocy przedlekarskiej osobom rannym;
- 3) włączenie się (w miarę potrzeb) do akcji ratowniczej i zorganizowanie ochrony nad mieniem pochodzącym z miejsca pożaru;
- 4) zabezpieczenie miejsca pożaru przed dostępem osób niepowołanych – należy zwrócić szczególną uwagę na występowanie śladów przybycia i odejścia sprawcy w miejscach ukrytych;
- 5) ustalenie świadków i osób, które pierwsze przybyły na miejsce pożaru;
- 6) zorganizowanie obserwacji osób, ich zachowania się podczas akcji ratowniczej;
- 7) ustalenie, jaki miał przebieg początek pożaru – miejsce pojawienia się płomienia i dymu, jego kolor i intensywność, jaki był kierunek wiatru, czy były wybuchy itp.;
- 8) zabezpieczenie śladów znajdujących się na miejscu pożaru i na przyległym terenie, ze szczególnym zwróceniem uwagi na:
 - a) ślady pobytu sprawcy (np. ślady obuwia lub pojazdów),
 - b) mechanizmy, przyrzędy służące do spowodowania pożaru,
 - c) pozostałości substancji łatwopalnych – mogą to być butelki lub inne pojemniki po płynach łatwopalnych, pakuły, szmaty itp.
- 9) przystąpienie do zorganizowania dopływu informacji, mając na celu zebranie danych, wskazujących na przyczynę pożaru, jego przebieg i sprawcę.

Z czynności zabezpieczających sporządzamy notatkę służbową, którą przekazujemy kierownikowi ekipy oględzinowej.

Oględziny miejsca pożaru są czynnością niezwykle trudną i pracochłonną, trwającą niejednokrotnie nawet kilka dni (bowiem właściwe oględziny kryminalistyczne mogą się dopiero rozpocząć po zakończeniu akcji gaśniczej).

Metodyka oględzin miejsca pożaru charakteryzuje się pewną specyfiką, jednak nieodbiegającą znacznie od zasad ogólnych prowadzenia oględzin. W tym miejscu poruszamy tylko problemy specyficzne dla oględzin miejsca pożaru.

Na miejsce zdarzenia powinna się udać ekipa oględzinowa w składzie: oficer dochodzeniowy, ewentualnie prokurator (zależy to od konkretnej sytuacji – prokurator może przybyć, np. w czasie późniejszym), technik kryminalistyczny oraz zalecany byłby udział biegłego od spraw pożarów. Jeżeli w ekipie oględzinowej nie ma biegłego od spraw pożarów, to kierownik ekipy powinien nawiązać bardzo ścisłą współpracę z pracownikami straży pożarnej, biorącymi udział w akcji ratowniczej. Współpraca ta wynika z potrzeby dokładnego zbadania miejsca zdarzenia oraz posiadania fachowych informacji z dziedziny pożarów (z reguły członkowie ekipy oględzinowej posiadają z dziedziny pożarnictwa tylko wiadomości ogólne).

Sprzęt zabierany na oględziny miejsca pożaru jest sprzętem ogólnie w kryminalistyce stosowanym, np. walizki śledcze, aparaty fotograficzne itp. Należy pamiętać jednak o zabranieniu kilkunastu pojemników (najlepiej szklanych), szczelnie zamykanych. Posłużą nam one do zabezpieczenia materiału dowodowego.

Po przybyciu na miejsce pożaru należy przed przystąpieniem do oględzin szczegółowych zebrać wiadomości wstępne, dotyczące ustalenia:

- 1) jakie czynności zabezpieczające wykonano na miejscu zdarzenia;
- 2) jakie ślady ujawniono podczas zabezpieczenia miejsca pożaru;
- 3) jakie informacje zebrała osoba zabezpieczająca – a dotyczące przebiegu pożaru, jego przyczyn i sprawcy;
- 4) zebrać informacje dotyczące spalonego obiektu – np. co to był za obiekt, przeznaczenie, ochrona itp.;
- 5) uzupełnienie informacji dotyczącej przebiegu pożaru – a szczególnie kiedy wybuchł, jakie panowały warunki atmosferyczne, gdzie pojawił się płomień i dym.

Pierwsze informacje zbieramy jeszcze w toku prowadzonej akcji ratowniczej przez straż pożarną. W przypadku posiadania czasu, z uwagi na trwającą akcję ratowniczą, należy:

- 1) przystąpić do przesłuchania ustalonych świadków, zmierzając do ustalenia przebiegu pożaru, jego przyczyny i sprawcy;
- 2) zorganizować sprawdzenia terenu przyległego do miejsca pożaru w celu ujawnienia ewentualnych śladów pozostawionych przez sprawcę;
- 3) mając na względzie działalność rozpoznawczą, konieczne jest, aby przed podjęciem oględzin uzyskać od funkcjonariuszy straży pożarnej odpowiedź na następujące pytania:
 - a) jakie zjawiska pożarowe zwróciły ich szczególną uwagę,
 - b) w jakim miejscu te zjawiska występowały,
 - c) co świadomie zniszczono podczas akcji ograniczania rozprzestrzeniania się pożaru,
 - d) jakie rzeczy zostały wyniesione z miejsca pożaru, dokąd i jak je zabezpieczono,

- e) w jakim stanie przedmioty te znajdowały się przed akcją, podczas akcji i po jej zakończeniu,
- f) jaki był stan zabezpieczenia drzwi (otwarte, zamknięte, wyrwane, zaryglowane),
- g) w jakim stanie znajdowały się okna w chwili przyjazdu straży pożarnej (otwarte, wyjęte, zamknięte, szyby całe lub rozbite itp.),
- h) gdzie nastąpiły największe zniszczenia spowodowane ogniem i czy są one w obrębie ogniska pożaru,
- i) jakie znaleziono przedmioty niemające związku ze środowiskiem pożaru i gdzie je znaleziono,
- j) czy i gdzie w trakcie akcji gaśniczej zniszczono wewnętrzne elementy pomieszczeń: sufit, podłogi, ściany itp.

Z kolei należy przystąpić do przeprowadzenia analizy uzyskanych informacji i do wypracowania wersji dotyczących przyczyn pożaru, a na ich podstawie do opracowania planu badania miejsca pożaru. W czasie śledczego badania miejsca pożaru zmierzamy do ustalenia:

- 1) czy mamy do czynienia z podpaleniem, czy też samozapaleniem (jakim?);
- 2) gdzie znajduje się ognisko pożaru – ze szczególnym zwróceniem uwagi na ilość tych ognisk i ich wygląd, np. stopień wypalenia, kolor popiołu itp. Przez pojęcie *ogniska pożaru* należy rozumieć punkt w konkretnym środowisku substancji palnych, które w określonym momencie na skutek reakcji cieplnych, mających swe źródła w procesach fizykochemicznych, zdolne są spowodować zapalenie się materiałów palnych w miejscu, gdzie przyczyna ta zaistniała. Ustalenie ogniska pożaru daje istotną wskazówkę do szukania jego przyczyny. Dla uruchomienia systematycznego przeszukiwania ogniska pożaru konieczne są dane z rozpoznania pożaru. Nieujawnienie ogniska pożaru przed rozpoczęciem oględzin zmusza ekipę oględzinową do jego poszukiwania. Ze względów praktycznych należy odnotować tu możliwość ujawnienia ogniska pożaru na podstawie charakterystycznych cech procesu palenia, jakimi są:
 - a) intensywność spalania materiałów, których powierzchnia objęta ogniem, poczynając od ogniska pożaru, powiększa się znacznie wolniej niż narasta szybkość palenia. Po upływie pewnego okresu szybkość powiększenia się płonącej powierzchni, a wraz z tym wzrost szybkości spalania, powoduje powstanie znacznej ilości ciepła i dalszy wzrost temperatury. W ślad za tym idzie również zadymienie, które jest na ogół tym większe, im bliżej położone jest ognisko pożaru,
 - b) kierunek dymienia, który jest zawsze przeciwny w stosunku do ogniska pożaru. Wiąże się to z procesem przekazywania ciepła przez

ognisko pożaru drogą prądów konwekcyjnych i promieniowania w kierunku materiałów mniej nagrzanym.

Pewną pomoc w ustaleniu ogniska pożaru stanowi metoda określana nazwą „strzałki Kennedy’ego”. Polega ona na tym, że bada się wsteczną drogę pożaru do punktu jego zainicjowania. Metoda ta opiera się na założeniu, że zwykle pożar przenosi się z miejsca na miejsce w kierunku materiałów łatwopalnych. W pożarach, gdzie występuje drewno, boki elementów drewnianych wystawione w kierunku, z którego przenosi się pożar, będą bardziej opalone lub zwęglone. Tworzy się w ten sposób rząd spalonych słupków, które służą jako strzałka kierunkowa dla odtworzenia drogi pożaru. Ujawnienie ogniska pożaru możliwe jest także w wyniku:

- 1) oceny śladów intensywności działania ognia. Śladami takimi są na ogół całkowicie zwęglone przedmioty palne znajdujące się w elipsie ogniska pożaru;
- 2) rozpoznania śladów działania najwyższych temperatur na podstawie wyglądu znalezionych przedmiotów i elementów budowlanych (stopnia ich zniszczenia pożarowego) i porównania z takimi samymi przedmiotami oraz elementami położonymi dalej;
- 3) ustalenia:
 - a) miejsca smug dymu spalinowego oraz zmiany zabarwienia sufitów,
 - b) kanałów rozprzestrzeniania się ognia i ich wyglądu,
 - c) kanałów dopływu tlenu,
 - d) jakie przedmioty i materiały spłonęły w wyniku pożaru – jest to sprawa niezwykle ważna w przypadku, gdy podejrzewany dokonania nadużyć, a pożar miał je ukryć,
 - e) miejsca ułożenia ofiar śmiertelnych pożaru – w celu wyjaśnienia, czy osoba poniosła śmierć w wyniku pożaru (charakterystyczny układ ciała tzw. „pozycja gladiatorska”), czy też pożar miał zatrzeć ślady zabójstwa,
 - f) zjawisk towarzyszących w czasie przebiegu pożaru, takich jak: wydzielanie się par, dymu oraz zapachów.

Sam sposób prowadzenia oględzin należy dostosować do konkretnej sytuacji pożarowej. Wszelkie ślady pozostawione na miejscu pożaru, takie jak: ślady stóp, ślady linii papilarnych, ślady mechanoskopijne czy też ślady użycia broni palnej, należy zabezpieczyć zgodnie z wymogami techniki kryminalistycznej.

Śmiało można powiedzieć, że oględziny miejsca pożaru należą do jednych z najtrudniejszych. Na miejscu tym występuje bowiem olbrzymia ilość śladów pochodzących od przyczyny pożaru, powstających podczas samego procesu palenia, jak również podczas akcji ratowniczej.

W zależności od przyczyny pożaru na miejscu zdarzenia będą występować charakterystyczne ślady, których wygląd i sposób zabezpieczenia omówimy niżej. I tak, o podpaleniu mogą świadczyć następujące cechy, a mianowicie:

- 1) mechanizmy, przyrządy, urządzenia (lub ich fragmenty) służące do spowodowania pożaru. Mają one najczęściej na celu działanie z opóźnieniem, które zapewnia sprawcy alibi;
- 2) pozostałości substancji łatwopalnych (np. benzyny, nafty, itp.) których obecność w danym miejscu nie mogła wynikać z innych powodów, niż z zastosowania ich jako środka służącego do podpalenia. Mogą to być butelki lub inne pojemniki z resztkami płynów lub bez, pakuły, papiery, szmaty i inne przedmioty nasycone tymi substancjami, jak również resztki substancji łatwopalnych w przedmiotach, których obecność na miejscu zdarzenia nie jest naturalna (np. w dywanach, chodnikach, podłodze itp.);
- 3) zeznania świadków, którzy widzieli sprawcę w czasie dokonywania podpalenia lub występowanie kilku ognisk pożaru;
- 4) powtarzanie się pożaru na danym terenie w krótkim czasie lub powtarzania się takich samych okoliczności w kilku pożarach (np. ta sama pora, ten sam sposób powstawania pożaru).

Cechy te pozwalają na wypracowanie wersji, iż mamy do czynienia z podpaleniem, jednak wersja taka, chociaż najbardziej prawdopodobna, nie może być jedyną (zgodnie z ogólnymi zasadami tworzenia wersji śledczych). W trakcie oględzin miejsca podpalenia spotykamy się najczęściej z następującymi dowodami rzeczowymi, które zabezpieczamy w podany niżej sposób, a mianowicie:

- 1) mechanizmy, przyrządy i urządzenia (lub ich fragmenty) należy zabezpieczać tak, aby w czasie transportu nie uległy uszkodzeniu;
- 2) wszelkiego rodzaju pojemniki (butelki, puszki) z resztkami płynu łatwopalnego lub nawet puste szczelnie zamknąć i zabezpieczyć tak, aby nie uległy uszkodzeniu;
- 3) inne przedmioty z ogniska pożaru (glebę, piasek, drewno, trociny, szmaty itp.) należy umieścić w szczelnych naczyniach szklanych i zabezpieczyć przed uszkodzeniem;
- 4) zabezpieczając materiał do badań laboratoryjnych, należy podać w opisie (w protokole oględzin i metryczce śladu), skąd pochodzą próbki i jakie w tym miejscu przedmioty lub obiekty uległy spaleniu;
- 5) materiał porównawczy od osoby podejrzanej należy zabezpieczyć szybko i operatywnie z zachowaniem wymogów dotyczących szczelności opakowań. Materiał ten mogą stanowić płyny łatwopalne z lamp naftowych, silników spalinowych itp., jak również pojemniki z resztkami takich płynów lub nawet puste pojemniki oraz ewentualnie polane takimi płynami części garderoby osoby podejrzanej o dokonanie podpalenia.

Tak zabezpieczony materiał dowodowy wysyłamy do badań, załączając postanowienie o powołaniu, zasięgnięciu opinii biegłego.

W przypadku domniemania, iż pożar nastąpił na skutek samozapalenia, należy ustalić, czy jest to samozapalenie biologiczne, chemiczne czy fizyczne.

Samozapalenia biologiczne – mogą nim ulegać składowane w nieodpowiedni sposób, w stanie wilgotnym, rośliny zbożowe, rośliny przemysłowe, rośliny paszowe, np. siano łąkowe, kośćczyna, lucerna, tytoń, konopie, len, jarzyny, ziarna zbóż i inne. Do cech umożliwiających rozpoznanie samozapaleń biologicznych zalicza się:

- 1) występowanie ognisk pożarowych i kanałów wewnątrz składowanych materiałów;
- 2) żużłowaty wygląd ścian ognisk i kanałów;
- 3) zapadnięcie się składowanej masy w miejscach położonych nad ogniskami;
- 4) brunatne zabarwienie materiału w okolicy ognisk i kanałów, rozjaśniające się w miarę odległości;
- 5) występowanie w danej masie miejscowych zmian świadczących o daleko posuniętym rozkładzie biologicznym.

W trakcie oględzin tego rodzaju pożarów należy dokonać rozcięć (miejscowego, przecinającego rozebrania) stogów czy pryzm składowanych i częściowo spalonych materiałów. W trakcie badań należy wykonać zdjęcia kolorowe przekroju, szkic szczegółowy z zaznaczeniem ognisk, kanałów i innych cech charakterystycznych. W niektórych przypadkach, dla porównania zachodzących w danym środowisku przemian biologicznych, konieczne jest sprawdzenia (częściowe rozebranie) stogów czy pryzm bliźniaczych, stojących opodal miejsca pożaru.

Do badań laboratoryjnych należy zabezpieczyć próbki składowanej masy o cechach wskazujących na zaawansowany przebieg procesów biologicznych. Przed wysłaniem próbek należy je wysuszyć, by zapobiec dalszym procesom biologicznym. Zabezpieczamy również zwęglone fragmenty masy o wyglądzie żużłu oraz materiały sypkie, np. nawozy sztuczne, sól i inne.

Wymienione wyżej próbki należy pobrać z kilku różnych miejsc i zabezpieczyć, najlepiej w słojach szklanych o pojemności około 1 litra lub w torbach plastikowych. W opisie materiału należy podać, z jakiego miejsca pochodzi próbka.

Samozapalenie chemiczne – niebezpieczeństwo samozapaleń ma miejsce wówczas, gdy:

- 1) nawozy sztuczne występują w mieszaninie z substancjami palnymi;
- 2) oleje roślinne występują w mieszaninie z substancjami palnymi;
- 3) występują mieszaniny substancji chemicznych, w których w wyniku powinowactwa chemicznego zachodzą reakcje o charakterze silnie egzotermicznym.

W dokumentacji oględzinowej przy samozapaleniach chemicznych należy uwzględnić:

- 1) miejsce składowanie środków chemicznych i miejsce składowania materiałów łatwopalnych (ich położenie względem siebie);
- 2) sposób składowania środków chemicznych.

W protokołach przesłuchania świadków należy uwzględnić:

- 1) czas, sposób, miejsce, ilość i rodzaj składowanych środków chemicznych;
- 2) charakterystyczne objawy towarzyszące pierwszej fazie (kolor płomienia, efekty akustyczne itp.).

Badania laboratoryjne polegające na identyfikacji środków chemicznych są podstawą do stwierdzenia, czy mogły one stanowić niebezpieczeństwo powstania pożaru.

Samozapalenia fizyczne – do grupy czynników fizycznych, które mogą być przyczyną pożaru, należy zaliczyć:

- 1) zjawiska zachodzące w instalacjach elektrycznych;
- 2) skupione promieniowanie świetlne, np. w wyniku działania soczewek;
- 3) ciepło powstałe w wyniku tarcia;
- 4) wyładowania atmosferyczne;
- 5) elektryczność statyczną;
- 6) promieniowanie, przewodzenie, konwekcję ciepła;
- 7) wybuchy, eksplozje.

W dalszej części rozdziału omówimy jedynie samozapalenia w wyniku zjawisk zachodzących w instalacjach elektrycznych, bowiem pożary wywołane tą przyczyną są stosunkowo najczęstsze. W pozostałych przypadkach po ustaleniu przyczyny powstania pożaru postępujemy w zależności od konkretnej sytuacji (kazuistyczne podawanie recept mija się chyba z celem) i zabezpieczamy materiał dowodowy na ogólnych zasadach kryminalistycznych.

W przypadkach pożarów wywołanych zjawiskami zachodzącymi w instalacjach elektrycznych należy przeprowadzić oględziny z udziałem biegłego, uwzględniając następujące, charakterystyczne elementy:

- 1) całą instalację elektryczną, ze szczególnym uwzględnieniem jej sposobu zamontowania, parametrów technicznych (dopuszczalnego obciążenia), stanu technicznego tej instalacji w chwili wybuchu pożaru;
- 2) stanu urządzeń odbiorczych energii elektrycznej (np. ich stan techniczny, czy były włączone w chwili wybuchu pożaru itp.).

W tym przypadku konieczne jest również zabezpieczenie i przesłanie materiału do badań elektrotechnicznych. Badaniami tymi należy objąć:

- 1) elementy instalacji elektrycznej, które należy zabezpieczyć na miejscu pożaru;
- 2) odcinki przewodów, na których stwierdzono stopienia, wytopienia i opalenia z uszkodzeniem żył przewodów – dotyczy to instalacji stałej oraz instalacji przenośnej i napowietrznej;

- 3) puszki odgałęźne, gniazda wtyczkowe, wyłączniki i przełączniki, miejsca łączenia – skręcenia przewodów i inne części osprzętu, jeżeli stwierdzono na nich opalenia, stopnienia, ślady iskrzenia;
- 4) wkładki i bezpieczniki, automatyczne zabezpieczenia (wewnętrznego i głównego) obwodów instalacji elektrycznej, z których pobrano materiał;
- 5) tablice bezpiecznikowe i przyłącza, w przypadku stwierdzenia na nich śladów stopień, iskrzenia, a także innych cech mogących wskazać na ich nieprawidłowe działanie;
- 6) w przypadku podejrzenia, że pożar mógł być wywołany wadliwym działaniem urządzenia odbiorczego, np. grzejnika kuchenki, żelazka, urządzenia te należy również zabezpieczyć.

Sposób zabezpieczenia urządzeń instalacji elektrycznej do dalszych badań jest stosunkowo prosty, a mianowicie: przewody elektryczne należy odciąć w odległości około 50 cm od miejsc wykazujących cechy stopienia. Jeżeli przewody prowadzone są w rurkach, w żadnym wypadku nie należy ich wyciągnąć z rurek.

Nie można również oczyszczać żył z resztek spalonej izolacji i nie rozdzielać ich. W przypadku stopnienia żyły w pobliżu puszki, gniazda, wyłącznika itp. należy elementy te wymontować ze ściany i zabezpieczyć wraz z odcinkiem przewodu. Przewody przyłączeniowe trzeba koniecznie zabezpieczyć w całości, zwracając szczególną uwagę na nasadkę i wtyczkę. W przypadku, gdy elementy te są włączone do gniazda lub do wtyku grzejnikowego, w żadnym wypadku nie wolno ich rozdzielać. W przypadku ujawnienia uszkodzeń linii napowietrznej należy wyciąć odcinki przewodów o długości około 30 cm od miejsca uszkodzenia. Nie należy oczywiście wyjmować przewodów ze stojaków dachowych, lecz miejsca stopione lub uszkodzone (wskazujące na wystąpienie zwarcia elektrycznego) należy wyciąć wraz z fragmentem rury. Otwory w rurach powinniśmy zakleić lub zatkać. Puszki odgałęźne, wyłączniki, gniazda itp., na których występują stopienia, należy wymontować z podłoża wraz z odcinkami przewodów odciętych w odległości około 30 cm od tych elementów. Nie wolno zdejmować pokryw tych elementów ani też zmieniać położenia wyłączników.

Wkładki topikowe celem zabezpieczenia należy wykręcić z gniazda wraz z główką bezpiecznikową, nie sprawdzając ich stanu technicznego. Nie należy przede wszystkim zdejmować styków wkładki topikowej, wyjmować drutów, którymi wkładka ewentualnie była naprawiana. Wkładki należy oznaczyć numerami i opisać, z jakiego odvodu zostały wyjęte.

Bezpieczników automatycznych można nie przysyłać do badań, jednakże należy opisać położenie przycisku włączającego i podać parametry techniczne bezpiecznika.

Jeżeli istnieje konieczność zabezpieczenia całej tablicy bezpiecznikowej, należy ją wymontować, odcinając przewody zasilające w odległości 30 cm

i oznaczając je jednocześnie, z jakiego obwodu pochodzą. W takich przypadkach wkładki topikowe czy bezpieczniki automatyczne należy pozostawić w gniazdach.

Często podczas oględzin miejsca pożaru znajdujemy odbiorniki elektryczne (grzejniki, kuchenki, żelazka) – należy je zabezpieczyć i przesłać do badań w celu stwierdzenia, czy w chwili wybuchu pożaru urządzenia te pracowały. Zabezpieczając ww. urządzenia, należy stosować się do następujących zaleceń:

- 1) nie należy sprawdzać stanu technicznego urządzenia przez włączenie go do sieci;
- 2) nie odłączać przewodu przyłączeniowego przez wyjęcie wtyczki z gniazdka;
- 3) należy zabezpieczyć fragment podłoża, na którym stało dane urządzenie. Nie wolno czyścić części spodnich żelazek, garnków itp.;
- 4) przed pobraniem materiału dowodowego należy te elementy dokładnie opisać w protokole oględzin i udokumentować fotograficznie ich położenie.

Cały zabezpieczony podczas oględzin materiał dowodowy przed wysłaniem do badań należy odpowiednio opakować w taki sposób, by nie uległ on uszkodzeniom. Przewody w odcinkach do 1 m pakujemy nie zginając, odcinki dłuższe należy zgiąć w miejscach najmniej uszkodzonych. Miejsca stopień owijamy miękkim papierem, ligniną lub watą.

Z oględzin miejsca pożaru wykonuje się protokół oględzin. Musi on być szczególnie dokładny (obejmujący wszystkie wyżej wskazane zagadnienia), gdyż ilość występujących śladów będzie znaczna i dopiero dokładny opis pozwoli na wybranie śladów dla sprawy istotnych. Szkic miejsca pożaru powinien uwzględniać wskazanie ognisk pożaru i kanałów ogniowych. W przypadku pożarów wykonuje się często szkice specjalne, obrazujące poszczególne przekroje badanych obiektów, przebieg instalacji elektrycznej, gazowej itp. Dokumentacja fotograficzna w tych przypadkach powinna być również rozległa. Postuluje się stosowanie fotografii barwnej – szczególnie przydatnej do oddania stanu ognisk pożaru. Nie należy zapominać również o wykonaniu notatki urzędowej z prowadzonych czynności oględzinowych.

18.6. Inne działania taktyczno-kryminalistyczne związane z badaniem miejsca zdarzenia

Niekiedy równoległe z prowadzeniem badania miejsca zdarzenia organy ścigania w celu ujęcia sprawcy prowadzą szereg czynności. Czynności te to najczęściej użycie psa tropiącego, pościg, zasadzka, działania zaporowe. Jeżeli podczas badania miejsca zdarzenia stwierdzone zostanie występowanie śladów mogących być nośnikiem zapachu sprawcy – funkcjonariusz prowadzący

działania może podjąć decyzję o użyciu psa tropiącego. W chwili obecnej psy używane w służbie policyjnej ze względu na indywidualne predyspozycje i cykl szkolenia posiadają określone specjalizacje. Ogólnie można wyróżnić psy obronne – patrolowe, tropiące, do wyszukiwania narkotyków czy też materiałów wybuchowych, jak również rozpoznające zapachy.

Decyzja o użyciu psa tropiącego musi być przemyślana. Należy brać pod uwagę dwa podstawowe fakty:

- 1) czy pies nie zniszczy (zadepcze) występujących innych śladów;
- 2) czy użycie psa tropiącego nie zakłóci zabezpieczenia śladu zapachowego do badań osmologicznych.

Jeżeli z okoliczności zdarzenia wynika zasadność użycia takiego środka – sprowadza się przewodnika z psem tropiącym. Szanse wskazania tropu są zdecydowanie większe w terenie otwartym – w parkach, polach, lasach niż w centrum miasta, gdzie w wyniku ogromnej liczby zapachów i spalin z pojazdów mechanicznych pies bardzo szybko traci trop. Czynnikiem negatywnym są również opady atmosferyczne. Pies na miejscu zdarzenia otrzymuje do wąchania, np. przedmiot zgubiony przez sprawcę, ślad buta itp. Jeżeli podejmuje trop, należy przewodnikowi i psu zapewnić ochronę. Współcześnie pies tropiący niezmiernie rzadko doprowadza bezpośrednio do sprawcy, natomiast jego skuteczność należy rozpatrywać w ujęciu wskazania drogi ucieczki sprawcy, odnalezienia przedmiotów porzuconych czy też zgubionych przez sprawcę, wskazania innych okoliczności zdarzenia – np. miejsca zaparkowania przez sprawcę samochodu czy też przystanku autobusowego, gdzie trop się urywa. Tych faktów nie należy rozpatrywać w kategoriach niepowodzenia użycia psa tropiącego, gdyż w całokształcie sprawy są one niezmiernie istotne i bardzo ważne dla tworzenia wersji zdarzenia, a przez to dla podejmowanych przyszłych czynności śledczych. Z użycia psa tropiącego należy sporządzić protokół, a w przypadku odnalezienia specyficznych ważnych dla sprawcy miejsc, przedmiotów – dokonać ich oględzin (z pełnym dokumentowaniem).

Badanie miejsca zdarzenia, użycie psa tropiącego – w pewnych sytuacjach może przerodzić się w pościg. Pojęcie *pościgu* może być różnie rozumiane. W wąskim ujęciu to pogoń za uciekającym sprawcą przestępstwa (np. wypadku drogowego, napadu rabunkowego), gdy organ ścigania posiada kontakt z osobą uciekającą – pościg bezpośredni. Częściej jednak pościg jest rozumiany jako zespół przedsięwzięć organizacyjnych, taktycznych i technicznych zmierzających do ujęcia osób ściganych. Do tak rozumianego pościgu zalicza się:

- 1) pościg czołowy;
- 2) działania zaporowe;
- 3) zasadzki;
- 4) działania poszukiwawcze;
- 5) zatrzymanie osób ściganych.

Pościg czołowy podejmowany jest na możliwych kierunkach ucieczki sprawcy. Zazwyczaj wykorzystuje się znaczne siły i środki. Takim działaniom towarzyszą często działania zaporowe w postaci punktów zaporowo-kontrolnych, organizowanych na węzłowych odcinkach dróg, skrzyżowań. Jeżeli sprawca ucieka samochodem, punkty zaporowe nie dopuszczają do danego odcinka drogi osób postronnych (ze względu na ich bezpieczeństwo – mogą stać się zakładnikami sprawcy czy też być omyłkowo uznany za sprawcę przez policję) oraz nie dopuszczają do wydostania się sprawcy (kontrola, a w razie próby forsowania zapory – mogą być użyte kolczatki i broń gładkolufowa używana w celu uszkodzenia uciekającego pojazdu). W ramach czynności pościgowych mogą być organizowane zasadzki, polegające na skrytym i zakonspirowanym rozmieszczeniu funkcjonariuszy w określonym miejscu (w pomieszczeniu – obiekcie, terenie otwartym). Zasadzki organizuje się najczęściej w miejscach zamieszkania sprawcy, jego bliskich, znajomych, w melinach i na trasach dojścia do tych obiektów. Miejsce zasadzki wynika niekiedy z informacji uzyskanych przez organ ścigania drogą czynności rozpoznawczo-organizacyjnych. Jeżeli przez dłuższy czas nie udaje się zatrzymać sprawcy, podejmuje się poszukiwania regionalne, ogólnokrajowe, międzynarodowe (art. 278 k.p.k.). Informacje o zdarzeniu, charakterystycznych cechach sprawców, *modus operandi*, ujawnione i zabezpieczone ślady (np. linii papilarnych, łuski – pociski) trafiają do określonych zbiorów – kartotek. Gdy dane personalne sprawcy są znane, może nastąpić poszukiwanie listem gończym (por. art. 279 i 280 k.p.k.).

LITERATURA

- Borowski P., Pawłowski F., *Pożary – przyczyny, przebieg dochodzenia*, Warszawa 1981.
- Całkiewicz M., *Oględziny zwłok i miejsca ich znalezienia*, Warszawa 2010.
- Czeczot Z., Tomaszewski T., *Kryminalistyka ogólna*, Toruń 1996.
- Gardner R.M., *Practical Crime Scene Processing and Investigation*, New York 2004.
- Goc M., Kasprzak J.: *Mianownictwo przedmiotów oględzin*, Legionowo 1997.
- Goc M., Moszczyński J., *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie i wykorzystanie*, Warszawa 2007.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008.
- Guzewski P., Rosak M., *Wybrane zagadnienia z problematyki dochodzeń popożarowych*, Warszawa 2011.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2010.
- Horoszowski P., *Śledcze oględziny miejsca*, Warszawa 1959.
- Kasprzak J., *Kryminalistyka. Podręcznik dla Żandarmerii Wojskowej, cz. II, Metodyka badania miejsca zdarzenia*, Warszawa 1995.
- Kędzierski W. (red.), *Technika kryminalistyczna, t. I*, Szczytno 2002.
- Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Toruń 2011.
- Mironow A., *Oględziny śledcze w sprawach o zabójstwo*, Warszawa 1960.
- Polony J., *Wypadki drogowe. Problematyka kryminalistyczna*, Warszawa 1978.
- Witkowska K., *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne*, Warszawa 2013.
- Zieliński R., *Badania instalacji elektrycznej na miejscu pożaru*, Warszawa 1992.